

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1197

C 5

1197.

C.S.

NIEUWE DENKBEELDEN
OF
LEER REGELS
OVER DE
SPRAAKKUNST,

De WELSPREEKENDHYD,
de DIGTKUNDE en de
WYSBEGEERTE,

Uyt het Frans Vertaald

door

JAN SINKEL.

En door den Vertaaler vermeerderd, met
LEER REGELS over de SPEL-
LINGE,

En eene verdedinge voor de Letter Y, tegen
de Heer B. HUYDECOPER.

Te AMSTERDAM,
By JAN SCHURING, Boekverlooper
in de Nes.

NED.
LETTERK.

REVUE DE LA LITTÉRATURE

LE MARCHÉ DE LA LITTÉRATURE

DE LA FRANCE

SPÉCIALEMENT

DE LA LITTÉRATURE
FRANÇAISE
ET ÉTRANGÈRE

PARIS

LE MARCHÉ DE LA LITTÉRATURE

FRANÇAISE
ET ÉTRANGÈRE

PARIS

LE MARCHÉ DE LA LITTÉRATURE
FRANÇAISE
ET ÉTRANGÈRE

TOEP D RYNGT V

An den Heer en Geneesmeester,

PETRUS JOSEPHUS GAINÉ,

MYN HEER!

Het is geenzins om u uyt laaggezieldhyt, een van laffe vlytaal dampent Wierooks - Vat al kruypende, toe te zwayen, dat ik u deze wynige bladen opdrage: maar alleen om in 't openbaar, en voor de hele wereld zo 't mogelyk was, myne erkentenis te betuygen, an hem, wiens wetenschap, oordeel, ondervindinge en vlyt, my als van de dood verlost hebben.

Duld dan dat ik u die anbiede, als een geringe vrugt van myne verpligtinge, en een hulde, die ik met verschuldigde agtinge, an uwe uytmuntende bekwaamhyt doe; met toewenzinge, dat den Hemel u een gelukkig en lang leven getiefd te verleenen, tot nut van de gene die uwe weergalozze eraarendhyt nodig hebben, en roem van ons Vaderland: en dat ik nog lang het vermaak mag hebben, om te zyn.

MYN HEER,

U Dienaar en Prins
JAN SINKEL;

Amsterdam den 17
van Wintermaand 1761.

VOORBERIGT.

Daar is zederd enige tyd een misbruik in de Taal gelopen, dat veel toe- brengt, om gevalig over de waarde der werken van den Geest te oordelen: de woorden van den smaak, past men toe, an zaken die alleen an de reden behoren; men zal zeggen in een zeker boek behagen te hebben, door de zelfde reden als men het in een geblomde stoffe heeft; dat de zelfde misflag is, als of men van het gehoor door 't gezigt wilde oordelen, of van de kleuren door de ooren; ik hebbe my in dit klyne werk voorgesteld, an de gene die behagen in 't Lezen scheppen, en geene belydenis van de geleerdhyd doen, bepaalde en zekere regels te geven, die uyt de reden zyn getrokken, om over de werken van 't verstand te oordelen: men zal 'er in zien, als de kendere zeggen, dat een Redenvoeringe of Digtstuk goed is, zulks niet door zekere verkiezinge is, die hun een lange verkeringe met de boeken heeft verkregen: maar door grondbeginselen, der gezonde reden, ondersteund, door eenige kennis die gemakkelyk is te verkrygen.

LEENINGEN
LEENINGEN

LEENINGEN
LEENINGEN

LEER REGELS OVER DE SPELLINGE.

En kan het spellen, de Schilderkunst der geluyden noemen, want de letteren na de regelen der spellinge geschikt, schetsen door haare stemklanken, de woorden voor het gezigt, die de afbeeldzels en gelykenis van het gebruyk, of uyt spraak der Taal hebben, zo als door de Leeskonst an 't gehoor kan vertoon worden.

Alle kunsten moeten de Natuur volgen, het gebruyk der uyt spraak, is de Natuur der woorden, en de spellinge eene kunstige uyt spraak zynde, zo moet zy de in een Taal gebruykelyke uyt spraak volgen.

Een Taalkundige kan de omtrek en gedaante der letteren wel affchetzen, maar haare geluyden, stemklanken, of namen, moeten door 't gebruyk der uyt spraaken geleerd worden.

Als een Taalkundige voorgeeft, alleen door de spellinge der woorden een spraak te leeren, zonder het gebruyk der uyt spraak, zal al zo wel gelukken, als iemand die waand te lezen, zonder de kennis der letteren te hebben geleerd.

Zeker Taalkundige zegd (*) het gebruyk bind zig an geen wetten : dit is niet zeer beleefd nog ver-

(*) De Heer Huydecoper, proeven van Taal en Digtkunde; Bladz. 69.

II LEER REGELS OVER DE

verftaanbaar gezegd: want het gebruyk beftaat uyt regels en wetten, daar 't niet tegen geoorlofd is, om te zondigen: nooit is 'er meer verpligtinge, om van onze eygen zinnelykhyd afitand te doen, en het gebruyk te volgen, als in de uytſpraaken van de Taal. Een verftandig man moet 'er zig na ſchikken, als hy verftaanbaar an een volk wil zyn, dat die Taal heeft angenomen, en als gehylgd, door haar te gebruyken.

Als het gebruyk van ſpreeken, geene zekere regels gaf, om te volgen, dan zoude men onbewuft zyn, hoe de geluyden moeten gemaakt worden, om goed Nederduyts te ſpellen, dog hy ſpeld nooit kwalyk, die het gebruyk van ſpreeken der deſtigſte Liederen volgd.

Als een Taalkundige het ſpellen niet na het gebruyk der uytſpraak ſchikt, na wat regelen heeft hy 't dan geleerd, of waar na ſchikt hy dan zyne doeninge? want in alle kunſten zyn voor afbekende regels, daar 't verftand zyn doeninge na ſchikt.

Een Amſterdamsſe Viſvrouw, ſpreekt zo verftaanbaar Nederduyts, als Cicero zyn Latyn heeft geſchreeven, die voorgeeft haar niet te kunnen verftaan, is onze Taal onbewuft, dog die Hollands weet te ſpreeken, zal haare gezegdens alzo duydelyk, als die van den Romynſſen Redenaar bevatten.

De bovengenoemde Taalkundige zegd, elders: (*) *het gebruyk is by my in klyne agtinge, want ik weet als men met reden en regels voor den dag koomt, dat men geen berdnekkiger vyand als het gebruyk antreft*: dien Heer ſchynt te meenen, dat onze oudſte Schryvers de regels en reden geven, hoe of men

he-

(*) bladz. 71.

heden de woorden moet spellen, 't is zeker daarom, dat hy 'er zo menigvuldige anhalinge van doet: maar verstonden zy de Nederduytsche Taal beter als onze Tydgenoten? was hunne eeuw verlichter als de tegenwoordige? of wat reden is 'er dat zy onze wetgevers zyn? hun styl nog uytspreeken, zyn in 't geheel niet beschaafder, of zuiverder, als die heden in 't gebruyk zyn.

Dat de geene die de Latynsche Taal willen leren, *Cicero*, *Horatius*, enz. of een dergelyken *Classicus Scriptor* in woorden en spellinge navolgen, hunne styl waarnemen, om zig met de zelfde zuiverhyd uyt te drukken, zulks is niet zonder reden: want in die roemrugtige mannen hun tyd, was de Latynsche Taal op haar toppunt van volmaakthyd, die men in alles moet zoeken te betragten, dog die men in onze oudste schryvers niet kan vinden.

Melis Stoke, is in zodanige agtinge, dat hy wy-nig of niet meer word gelezen, een getyde boek van 1440 is naauwelyks meer bekend, die het nooit hebben gezien, of hooren noemen, nog geene van alle onze Taalkundige Beste Vaders hebben gelezen, kunnen al zo zuiver en verstaanbaar spreken, spellen, en schryven, als de Heer *Kornelis Blazer-vier*, die in 1761 meend, dat men den zesden naam-val of *Ablativus*, *Manns* in plaats van man moet spellen.

Onze Taalkundigen hebben veele verwerringe in de spellinge gebragt, en zomtyds de woorden zo langdraadig verklaard, dat ze duyfter, raad-zelagtig en onverstaanbaar zyn geworden. De Heer *Huydecoper* tekend an op het bywoord *geschend*, als of *Moonen* en *Ten Kate*, het werkwoord *schenden*, in de onvolmaakte voorleden Tydvoeging, kwalyk *schon* hadden gespeld, drie bladzyden heeft

IV LEER REGELS OVER DE

hy hier over volgeschreven, zonder dat men zyft gevoelen als by giffing kan weten; maar in zyn byvoegzel herhaald hy 't weer, en verwyft zyn Lezer nog op een ander plaats, alwaar hy zegd, dat *schenden van schand koomt*, dat niet zeer Naturelyk is, dog die de onvolmaakte tydvoeging, schendde wil spellen, zal dan de tegenwoordige tyd niet kunnen onderschyden, om dat die ook ik *schende* word gespeld; dus zoude dit een verwerringe der tydvoeging en een wanspraak veroorzaaken, die vooral moet gemyd worden: *Moonen* en *Ten Kate* hebben het gebruik gevolgd, en zyn verstaanbaar, de Heer *Huydecoper*, heeft de ouden nageschreeven, en daarom moet men zig niet verwonderen, dat hy langdraadig en duyfter is.

Het zoude te ver van den weg lyden, om hier meer voorbeelden by te brengen, en over de woordbuyging en tydvoeging te redneren, daar is stoffe genoeg, om te zeggen, dat onze Taalgeleerden, een verwarringe, en oneenighyd in de spellinge hebben gebragt, die na allen schyn, niet als niet de wereld zal cyndigen.

Over de eerste letter op het A, B bord, hebben zy ook anstonds twist, *Vendel*, *Moonen*, *Ten Kate*, *Kornelis Elzevier*. F, B, L, C, hebben de woorden daer, maer, jaer, met eene a gespeld, *Hooft*, *Sewel*, *Huydecoper* en de Nederduytsche woordeboeken, hebben ze met twee gespeld. De beschimmelde *Melis Stoke* en alle Taalkundige oudvaders, hebben in dit verschil op veele geletterde gemoederen geen groot gezag gehad, hunne spellinge was als volgd.

Voor

A P E L L I N G E, V.

Voor

Dair, Graaf, Jair, Mair, Ein, Stein, Meir, Voir of Voer, Oeic - Oec, Poirt - Poert, Uir - Uer, Vuir - Vuur, Huier - Huur, (1)	Daar, Graaf, Jaar, Maar, Een, Steen, Meer, Voor, Ook, Poort, Uur, Vuur, Huur,
---	---

De ouden hielden 't voor een wet en regel, om geene klinkletteren te verdubbelen, en het is wel iets zeldzams, dat *Vondel*, *Moonen*, *Ten Kate*, en andere Taalmannen, die hun zyn gevolgd, in aet te schryven, ook niet *oi* of *oe* als *poert* en *poirt* voor poort hebben gespeld.

F, B, L, C, zegd dat *ae* een gemengelde klank ingaan en staan is, maar dat die woorden in Amsterdam harder uytpraak hebben, als men ze elders niet hoord: dog als dien Heer geliefden agt te geven, dat een enkelde *a* ook verchillende word uytgesprooken, en dat haar geluyd niet overal het zelve is: daar uyt zoude hy niet wel kunnen besluyten, dat ze als een halve *e* moet uytgesprooken worden, nog veel minder kan men zeggen, dat deffige lieden een *e* in *gaan* en *staan* enz. doen hooren; het heele vertchil is dan alleen, dat de *ae* te spellen, een navolging, der ouden is, en *aa* word na 't gebruykelykste van onzen tyd gespeld.

De

(1) Zie F, B, L, C, Eenige Anmerkinge,

VI LEER REGELS OVER DE

De letter *c* is ook niet na 't begrip van yder Taalbaas het zelfde, P, H, P, (1) heeft haar byna allen dienst opgezegd, anderen gebruyken haar, voor een *s* in de woorden van Cieraat, Cyfer, Citroen, dat niet oncygen is. Daar zyn 'er ook die haar in een *k* herfmeden, in Kikero, Kibori, Keder, voor Cicero, Ceder, Cibori, (2) *Moonen* bewyft, dat de *c* tot den *afgank* [door dit woord zal de Lezer verval gelieven te verstaan] *des Rooms-fen Ryks Ke, is genoemd, en dat Caesar door Kaifar is uytgesprooken.*

Met de *b* hebben zig de ouden ook zeldzam uyt-gesloofd, om ze uyt mildadighyd in duyzenden van woorden te voegen, daar ze niet nodig was, als in *gbewoonte, gheklank, ghy*; (3) De Heer *Moonen* heeit met een liefdenryke zorgvuldighyd, de *b* ook agter veele woorden behouden, geevende daar de volgende zeer doorflaande reden van, hoe zoude men den *wegb* die men ryft van eene *wegb* (wittebrood] onderschyden, als men de *b* van agter de *g* weg werpt. Om dan den weg en 't wittebrood te onderkennen, zoude ik den Lezer anraden, als hy geen ander middel of uytkomst tegen de verbyfteringe en 't gebrek wift, om de *b* te gebruyken.

Dat onze Taalkundige Penhelden, het met el-kander niet eens zyn, in de spellinge der woorden, en het gebruyk der letteren, is geenzins te verwonderen, vermids zy 't met zig zelfs niet altyd blyven, maar dat ze byna alle een Spraakkundige famenzweeringe hebben gesmeed, tegen onze Taal,
en

(1) De spellinge van A Moonen, verdedigd bl. 38.

(2) b. 4 en 5.

(3) De Kamer in Liefde bloeiende, in haar Tweespraak. Vondel spelden ook magh, zagh, enz.

en in weerwil, van de Natuur, de gezonde red- den, en ondervindinge, een Barbaariën uytgang an onze woorden hebben gegeven, is iets dat hun de vreemdelingen met regt kunnen verwyten: om dat zy de *cb* als een scherpe *g* doen klinken.

Niet alleen word de *c* voor een *k* gebruykt, maar door de *b* ondersteund zynde, doet zy nog al de zelfde dienst, in *Cboor*, *Cbronyk*, *Cryfolyt*, enz.

Men zoude niet kunne bewyzen, dat de letteren meer als een Naturelyke klank hebben, als *Moonen* die beschryfd, dan zegd hy onder anderen, dat de derde letter in 't *A*, *B*. by de Nederduytsen in gebruyk, *ce* is, en de agste *ba*. na dat hy deze omschryvinge heeft gedaan, zegd hy, dat *ce ba* het geluyd van een scherpe *g* hebben, dat immers zo klaar is, als dat *Klaas* en *Jan* een spitze *Pieter* ma- ken.

Na dat *cb* een scherpe *g* is geworden, krygen zy het gebied, in 't *Aardscb*, *Hemelscb*, *Helscb*, enz. een groter Heerschappy, als zy by de *Romy- nen* oit gehad hebben, en die men zonder stilzwy- gen, in onze *Nederlanden* niet meer behoorde te dulden, om dat men 'er de volgende reden tegen in kan brengen.

Men is bewust hoe zwaar het de *Zeeuwen*, *Brabanders*, en *Vlamingen*, vald, om de *b* uyt te spre- ken, en dat om die reden de berugte *Stad*, *Hant- werpen*, die Letter van voor hare naam heeft ag- ter gelaaten, en in *Antwerpen* veranderd; dog zo 'ereen *sc* word by gevoegd, dan maakt het de zwaar- ste uytpraak, die men kan uytdenken, als in de woorden van *schaap*, *schop*, *schuyt*, enz. kan on- dervonden worden.

* 4 . . . . . *Sciop.*

(*) Volgens *Halmas* *Woordenboek*.

VIII LEER REGELS OVER DE

Scioppius, die door *Moonen* bladz. 4, is angehaald, was eygentlyk *Schoppius*, maar in Italien zynde, bevond hy, dat de geleerden zynnen naam niet konden uyt spreken, daarom had hy de bleefdyd 'er de *b* uyt te werpen, door die Taalkundige gaauwighyd, ontsloeg hy de lieden van de last, om niet te vergeefs, op zyn naam hun spraaklit te bezigen. (*).

Men ondervind in Nederland, dat 'er menigvuldige vreemdelingen zyn, die een lange reeks van Jaaren, na de kunft of het gehym hebben gezogt, om *sch* in de woorden van *Schep*, *Schepen*, *Schip*, uyt te spreken, dog die in weerwil van hunnen angewenden yver, en hardnekkige leergierighyd, verpligt zyn geweest, om na de eeuwighyd te verhuizen, zonder oit die verborgendhyd ondekt te hebben.

Het gemene Volk van *Moonens* Landslieden, spreken die scherpe *g* onder de volgende woorden aldus uyt, *Hollandsgen*, *Mensgen* *Wereldsgen*, hunne naburen de *Westfalingers*, *Hollandskén*, *Mensken*, *Wereldskén*, men weet door de Heer *Huydecoper* dat *sch*, in *k*, veranderd, ook is boven gezien, hoe of onze geleerde Mannen, die daar voor gebruyken, en hier uyt zoude men kunne beiluyten, dat het niet onduydelyk blykt, door die woorden aldus te spellen, dat ze uyt het *Pikmayers* *Nederduyts*, hare aloude of hedendaagse afkomst hebben.

Men is verpligt om *sch* in veele van onze woorden te gebruyken, om dat 'er geen ander middel op is, die wel uyt te spreken, ook is het zeker, dat de letteren eygen willige betekeninge hebben, die
de

(*) *Nicron Mém.* Tome XXXV. p. 168.

de gewoonte heeft gewettigd, en daar ik niet wil tegen zondigen: maar men moet ze ook kennen, door haar gedaante en geluyd, dog die onze Taalkundigen geloofd, dat *ch* een scherpe *g* maaken, moet zyn gezig en gehoor verlogenen, de twee edelste en agtbaarste getuygen in alle wetenschappen, en die zo vele eerbied voor hun heeft, zal ook wel gelieven an te nemen, dat een vlieg, en Olifant, maar een soort van dieren zyn.

In *Halmes* woordenboek, word gezegd (1)
 „ de *ch* van een medeklinker gevolgd, hebben wy
 „ na 't voorbeeld der beste Schryvers dezès tyds,
 „ in *g* veranderd, uytgenomen in het woord *achtster*
 „ met deszelfs zamengestelden; „ dog zy hebben
 geen meer regt in die als in andere woordspellinge.
 In 't woordeboek van *Marin* worden ze met een *g* gespeld, en zyn ruym zo verstaanbaar, en als den Lezer om tyd, geduld, pennen, inkt en papier, uyt te winnen, Aards, Hemels, Hels, Hollands, enz. wil spellen, dat zal al zo duydelyk, verstaanbaar, en zoetvloeiend zyn, en de uytpraak moet gemakkelyker worden. Ook mag hy vry de *ch* overal uytwerpen, daar ze niet nodig is, of 'er een *g* voorzetten, als het geluyd die vereyft, dat is den halven arrebyd bespaard, door een letter, voor twee te spellen.

De letter *i* heeft by onze Taalgeleerden, niet alleen in de spellinge, vele tegenzeggelykheden veroorzaakt, maar schynt de verwerringe ook in de telkunde te hebben gebragt: want zommige van onze verstandige mannen, zyn het in 't geheel niet
 eens,

(1) In de Voorreden.

X : LEER-REGELS OVER DE

eens, hoe veel letteren 'er nodig zyn, om het ver-
eyste getal op een A, B, bord uyt te maken.

Moonen zegd dat 'er 26 letteren by de Neder-
duytsen in 't gebruyk zyn, *Kornelis Kuypcr* 27 *J*
Nyloe 24, de *Kamer in Liefde bloeiende* 27, de
Lezer word verzogt, om alle deze Lettermannen
als hy 'er zyn geduld wil anwagen, na te zien, dan
zal hy bevinden, hoe of een yder waand gelyk te
hebben: dog hun verskil in het optellen, en de
hoofdzom, komt alleen van de letter *i*, *Nyloe* had
eerst 25 geteld, maar hy smeed *i* en *y* onder en in
elkander, dat zy byde maar een maken. *Moonen*
zegd in tegendeel, dat *i* en *y*, twee klinkleters zyn,
en dat 'er behalven die nog een zeker maakzel is,
dat hy *je* noemd, in tegendeel zegd de Heer *Huy-*
decoper dat *i*, *j*, en *y* maar eene letter zyn. Zie
daar onze deftigste Taalkundigen met elkander in
de war en overhoop, om het getal der letter in 't
A, B, boek te bepalen, en ik gelove niet dat zy
het nog vooreerst zullen eens zyn, om de telkunde
volgens hare Naturelyke zekerhyd, en eenvoudige
betekeninge, tot een vaste en bepaalde hoe veelhyd
der letteren te vinden.

Om mynen Lezer zyn geduld niet te pynigen,
door alle de letteren van 't A, B, te beschryven,
en de verbitterdhyd der Letterkundige gemoederen
meer te ontruften, of gaande te maken, daar ik my
wel ligt een Penkundig tweegevegt over 't A, B,
boek door op den hals zoude kunnen halen, zal ik
my hier niet inwikkelen: maar als de tyd het mogt
vereysen, dan zal ik er af zeggen, dat myner van
dunkt, nogtans moet ik het gevoelen van den Heer
Huydecoper, dat *i*, *j*, en *y*, maar eene letter zyn,
hier als ter loops tegenspreken; hy is zeker een van
onze grootste en geagteste Taalkundigen, die het
meeste

meeste gezag heeft, en daarom zoude men kunnen zeggen, dat zyne redeneringe tegen de *y* het grootste vermogen dienden te hebben: dit is dan daar myn Lezer in de volgende verdediging, voor de letter *y*, over zal kunnen oordelen.

Vededinge der letter *y* tegen den Heer B. Huydecoper.

De Heer Huydecoper zegd; *Groot is, zederd enige jaren, de onkunde in een stuk, dat zo gering is, als dit*: deze groote onkunde is niet in 't gemeene volk, maar in onze Taalkundige letterbazen; dien Heer zegd niet dat de ouden 'er verstandiger, als de hedendaagsen in zyn geweest, nogtans, *zederd eenige jaaren*, is een soort van tyd bepalinge, en daar zoude men uyt kunnen besluyten, dat de kennis over de *y* in de vorige eeuwen veel verhevener, wyzer en kundiger is geweest, maar in onze dagen, of daar omtrent, ongelukkig is vervallen.

Hy zegd; *dat ook in 't geringe de waarbyd verdiend om gekend te worden*, dit denk ik niet dat iemand zal betwiften. *Wy zouden veel woorden, en meer plaats, dan hier is, nodig hebben; in dien we de stellinge onzer Spraakkunst schryveren, wegens i, y, ij, en ie, wilden onderzoeken en wederleggen*, daarom zullen wy de zaak zelfs kortelyk voorstellen. M. de Montaigne verhaald, dat *Diomedes* zes duyzend boeken, over de Letterkunst heeft geschreven, en niemand die de styl en naukeurige verhandeling, van den Heer *Huydecoper* heeft gezien, zal 'er an hoeven te twyffelen, of hy zoude ook op zyn minst, wel enige boeken over de letter *y* kunnen schryven, dog hy gelieft *kortelyk de zaak zelfs voorstellen*, luydende als volgd.

„ De *y* is geen Duytse maar een Latynse letter;
„ vervargende in die taal de Griekse *v* of *y*, als in

„Pj.

XII LEER REGELS OVER DE

„ *Pythagoras, Cyprus, Tyrannus, Polydemon*, enz. Om de gemakkelijkhed, en uyt eerbied, voor dien Heer zyn gevoelen, kan men dit wel geloven, maar zeker is het in 't geheel niet, dat de *y* een Latynse letter zoude zyn, integendeel word *Palamedes* nagegeven, dat hy die Letter zoude uytgevonden hebben, dog *Ulyffes* heeft hier tegen gezegd, dat ze van de Kraanvogels is ontleend, en dat die dieren, zo een figuur in haare vlugt maken.

Het is voor ons van wynig belang of de *y* in de lugt of op de aarde is geboren, by de Grieken of Romynen, maar toen *Palamedes* en *Ulyffes*, hebben geleefd, was op het naaust genomen, vier eeuwen voor Romens grondlegginge, en daar uyt kan men dan niet anders besluyten, of hun verschil over de *y*, was eenige honderd jaren, eer ze ooit in de wereld is geweest; dog genomen het waar was, dat de *y* een Latynse letter is, dat bewyft niet anders, als dat het tegen de gevoelens van alle geleerden stryd.

„ De Duytse *y* is een gehele andere letter dan de „ Latynse „ ik wil mynen Lezer niet vergen, om dit niet het bovenstaande an elkanderen te knopen; want te zeggen de *y* is geen Duytse maar een Latynse Letter, en dan de Duytse is een heel andere Letter als de Latynse, daar kan niemand een goed begrip uyt vatten, en nog minder uyt het geene dat volgt: *namentlyk onze j, en deze byde de zelfde met onze i, de Latynse y heeft den klank ontleend van onze i of j, en weder onze Duytse heeft de gedaante van de y angenommen: als de Heer Huydekoper deze onderhandeling van i en y uyt de Geschiedschryvers konde ophelderen, en ten naaften by op eenige honderd jaaren na wist te zeggen, wanneer die merkelyke gebeurtenis is voorgevallen, dan zoude*
hy

hy zeker, eene groote verligtinge in zyne duystere redeneringe doen schynen : dog uyt agtinge voor zyne geleerdhyd , en om de onmogelykhyd , dat deze gezegdens kunnen begrepen of bewezen worden , zal ik ze uyt bleefdhyd niet tegenspreken.

Na dat dien Heer heeft bewezen , dat de *y* geen Duytze maar een Latynse Letter is , en dan dat de Latynse *y* een heele andere als de Duytse is , en hoe of de eene van de andere iets heeft ontleend , en angenommen , zo zegd hy : *dat nu i, j, y, maar een letter zyn, is zo klaar als den dag* ; een wonderpreuk , die met het bovenstaande niet wel is over een te brengen , maar ten tyde van onze Voorvaderen , is de kennis over de *y* volgens de Heer *Huydecoper* kundiger geweest , als heden , daarom haald hy hui hier weer van onder de puynhopen der vergetelhyd voor den dag ; en brengd als tot bewys by , dat de ouden , *Istorie* , en *Ystorie* hebben gespelt , en om dat ze op deze wyze die byde letteren onverschillig gebruykten , meend hy , dat het zo klaar als den dag is , dat die letteren maar een zyn.

Met die zelfde klaarhyd kan men bewyzen , dat *a, c, i, o, u* , ook maar een zyn ; die de wynige woorden hier boven uyt de oude spellinge by gebragt , met een opslag van een oog geliefd na te zien , zal bevinden , hoe ligt het zoude vallen , als men den Lezer zyn geduld 'er wilde anwagen. "

Zo dat de ouden onmogelyk wel te lezen zyn, zonder het onderschyd van y en ij te weten en waar te nemen: zyne en zine, by de ouden, is voor zijne even eens als hare voor haare, deze klank der y leeren ons ook de Inborelingen van andere gewesten van Nederland: hier schynd een oude nieuwe letter voor de Nederlanders gesmeed te worden, zelfs
zou-

XIV LEER REGELS OVER DE

zouden de ouden niet wel te lezen zyn, als men *ij* van *y* niet wist te onderschyden, *i*, *y* en *j*, zyn een [als hy meend.] maar *ij* heb ik gedagt dat de zelfde als *y* was, nu merk ik die verhevene wetenschap eerst, de Heer *Huydekoper* heeft uytgevonden, dat de *y* een misvormde *j* is, als we 't streepje boven an de *j* een wynigje krom ombalen: het is jammer voor den onkundigen lezer, dat hier niet een klyne printverbeelding is bygevoegd, zo als dien Heer, wel heeft gelieven over de maten en tonen in de Digtkunde te doen, en dan uyt dealoudhyd wat opgehelderd, om 'er de tyd en eeuw van te wecten, wanneer dat die misvormde *y* in de wereld is gekomen.

Zeker voornaam Heer zyde dat in 't vaars van *Vondel* voor de *Schoorsteen* kwalyk stond geschreven, *Heraclyt* en *Democryt*, in plaats van *Heraclyt* en *Democryt*, want nu staat 'er *Heraclyt* of *Heraclyt*. Waarover wy, toen een vrindelyk verschil hadden, maar nu stem ik dit volkomen toe. De Heer *Huydecoper* is hier zeer gezeggelyk geweest, of dien Heer die hem overreede, moet eenige letterkundige wetenschappen, hebben bezeten; die het overige gedeelte van alle Taalkundigen onbewust zyn, *Heraclyt* is *Heraclyt* of *Heraclyt*, dat stemd onzen Taalkundigen Heer volkomen toe, als die toetemminge uyt een beleefthyd, en toegevendhyd is voortgekomen, verstrekt het tot roem van Myn Heer *Huydecoper* en men moet zyne beschaafde beushyd volgen, om liever alles toetstemmen, als zig over een wiffwasje in een bitter verschil te wikkelen: dog als het is, zo alsdien Heer boven zegd, dat de waarhyd verdiend, om ook in 't geringe te worden gekend, dan zal ons nooit iemand wysmaken,

ken, dat *Heraclyt* niet goed zoude zyn, en dat het *Heraclet* zoude maken, en als of men om het wel te spellen, *Heraclyt* moest schryven, dat is een beuzelinge die niet zeer veel eer geeft, an de geene die ze voortbrengt, als hy meend dat zig een Lezer daar mede moet vernoegen. Wat Taalkundigen of woordeboeken hebben het ooit gewaagt, om ons zulks te durven voorstellen? immers geen Grieken, hunne *jota* of *ypsilon* maken die geene verschillende geluyden en uytſpraken? dat kan en moet mynen Lezer oordelen, is *y*, en *i* by de Latynen het zelfde? dat heeft nog niemant ſtaande gehouden, in tegendeel hebben zy ze zeer wel onderschyden; (*) maar nog veel minder was *y*, *ie*, dog wat reden dien anziennelyken Heer an onzen Taalkundigen ſchryver heeft weten voort te brengen, dat is een diep gehym, en men hoeft geen groot Profeet te zyn, om te voorzegggen, dat ze nooit kennelyk zal worden.

De plaats gebreekt ons, daarom breken wy af, en beſluijten, dat de Dwyſe y, niet anders zynde, dan een misvormde j, en in geen enkeld woord ons nootzakelyk, met regt mag uytgewiſt worden: Dus ver de Heer Huydecoper. Het is byna niet te doorgronden, hoe of een Schryver, die zo veel boeken heeft door bladerd, over zo menig Letterkundig geſchil geoordeeld, een onnoemelyke meenigte anhalinge heeft gedaan, om het tegengeſtelde of de gelykluydendhyd, daar uyt te toonen, en te beveſtigen; die by veele is geagt, en beroemd, voor de cerite Taalkun-

(*) Ω quod & ΟΥ Græcum compenſat Romula vox	O
Littera ſum Jotæ ſimilis, vox plena, Jubens	I
Cecropiis ignota notis, ferale ſonans	V
Pythagoræ bivioium ranis patet ambiguis	Y

XVI LEER REGELS OVER DE

kundige van onzen tyd; dat die zo beuzelagtig over een letter heeft kunnen redeneren!

Eerft te zeggen *de y is geen Duytfe maar een Latynfe letter*, en dan *de Duytfe y is in derdaad een gebele andere dan de Latynfe*, namentlyk onze *j*, wederom; *de Latynfe y heeft den klank ontsloend van onze i*, of *j*, en onze Duytfe *j* heeft de naam van *y*, *angenomen*, zoude de Lezer wel verwagten, dat hier op kon volgen, *dat i j en y, maar een letter zyn*; nogtans vind men dit alles by den Heer *Huydecoper*, agter zyne Proeve van Taal en Digtkunde in de verhandeling over de letter *y*.

Na dat hy het regtsgeding tegen de *y* dezer wyze heeft opgemaakt, meend hy reden en bewyzen, genoeg angehaald te hebben, om een uytpraak te doen, en haar als een *misvormde*, en ons in geen woord nootzakelyk, van uyt het getal, en 't Gemeenebest der Nederduytfe letteren te wiffen.

Zie daar myn Lezer, een letter minder in 't A : B boek; dog om een ootmoedig verdedigfchrift op te ftellen, en an u oordeel over te geven, is het eenigfte dat ik verzoek, om de regten en nootzakelykhyd, van de *y* te bewyzen, dog kort en zakelyk als volgd.

Voorcerft om haare aloude geboorte, die zeer aanzienelyk of hoog is, aanzienelyk zo zy van den *Eubter* Palamedes in de wereld is gebragt, zo als *Plinius* en *Philostrates* verzekeren, is zy zonder twyfel aanzienelyker, en ouder van atkomst, als de luyfterykfte geflagten in Europa, en hoeft voor geen Kyfers van Sina te wyken. Dog als zy van Palamedes haar oorfaak niet heeft, dan is zy van verhevener en hoger oorfpronk, als eenig Vorft der wereld, namentlyk van de hoge vlugt der Kraanvogelen, en 't is daarom, dat de *Corduaanfe* Dichter

Lu.

Lucanus, een deſtige beſchryvinge, van *Palamedes* Vogelen heeft gemaakt ; ook hebben veele anderen tot haarder roem meer gezegd, als ik hier kan of mag herhalen. (*)

Ten tweden het gemak dat wy van deze letter hebben; is alleen genoeg om haar te behouden; want wy kunnen in vele woorden beter met de letter *y* als met *ij* of *ij* ſpellen, geen van deze geven het naturelyke geluyd, dat de *y* alleen doet horen. Als het woordenboek van *Halma* weer herdrukt word, dan zullen de uytgevers hier agt opſlaande, niet beſoeven, om den Lezer in eene afdeling van zeventien regels, zeventien malen kwalyk te leren ſpellen, door zeventien malen hem na een ander plaats te verwyzen, dat zo een boek wel groot, dog niet gemakkelyk maakt.

Ten derden als *i*, *j*, *y*, maar een letter zyn, waarom worden *i. j.* dan zo wel niet een van byden, of alle twee als de *y* alleen gebannen, want dat ze *maar een zyn, is zo klaar als de dag*, en dat de eene van de andere wat *ontleend heeft*, is van de zelfde getuyge, en daar uyt zoude men met een gelyke zoort van zekerhyd, wel kunnen vermoeden, dat zy in nauwe gemeenzamyd, zig over en weer haare gebreken hebben mede gedeeld.

Ten vierden of de *ij* ook niet gevaar zoude kunnen lopen, om door een Penheld van gezag, te worden uytgeworpen, en dat met veel meer reden: want zy is of moet het zelfde als de *y*, zyn, en alſchoon de Heer *Huydecoper* zegd, dat men de ouden niet kan lezen, zonder onderſchyd tuſſen *y* en *ij* te maken, zo moet niemand een zo bygelovig ge-

VOC-

(*) *Turbabis verſus, nec littera tota Volabit
Unam perdideris ſi Palamedis avem.*

* *

XVIII LEER REGELS OVER DE

voelen van de ouden hebben, dat zy niet de eene onder de andere verwarden: want *kin* en *kijn*, was by hun van de zelfde kragt en betekeninge: in de verklynde naamwoorden, heeft hunne spellinge altyd onverschillig op *i* en *ij* uytgelopen, zo als de Heer *Huydecoper* bladzy 12, zelfs getuygd. Waar uyt ik dit meetkundig besluyt trek, als *i*, *y*, en *j*, an elkander gelyk zyn, en *ij* is an *i*, gelyk, bygevolg alle vier gelyk.

Ten vyfden, zegd de Heer *Huydecoper* zelfs, dat *i* nu an het eynde altyd uytgedrukt word, door een verlengde *i*, *das is y*, of *ij*, bladz. 271, dit is tot ophelderinge van myn bovenstaande, en tot verduyfteringe van het onderschyd dat men in *Heraklyt* en *Demokryt* door *ij* en *y* waand te maken.

Ten zesden zegd de Heer *Huydecoper* dat *ij* en *y*, nu niet meer als in de voorgaande eeuwe worden onderschyden, en hy het ook niet zien kan, dat het nodig is, bladzy 286.

Ten zevenden en ten laaften om myn Lezerzyn geduld niet af te beulen, of zyne pryfelyke nieuwgierighyd te verftomppen, zo zal ik alle bewyzen niet byhalen, nog veel minder met het haar 'er na toe slepen, om de nootzakelykhyd en het behoud, der *y* an te tonen, om de Heer *Huydecoper* zyne Proeve van Taal en Digtkunde niet hieldal overhoop te haalen, door het uytwerpen, van de *y*, die 'er alle woorden vervuld, zonder dat 'er op *ij* eens agt gegeven is, in alles wat dien Heer heeft geschreven: maar met zyn bladwyzer op te maken, is het denkbeeld eerst geboren, om haar te verwerpen, niet tegenstaande hy ze nog in het byvoegfel over een na het laatste woord heeft gebrykt.

Wat

S P E L L I N G E.   X I X

Wat arrebyd en verwerring zoude 'er door het uytbannen van de *y*, niet veroorzaakt worden, door wat letteren zoude men *bit* van *bys*, *Lit* van *Lyd*, *Smit* van *Smyt* enz. kunnen onderschyden, wie zal onze scheepryke stroom haare roemrugtige naam boekstaven, als men ze niet het *Y* noemd. Ja men kan de Doorlugtige naam van **HUYDECOPER** zelfs niet uyt drukken, zonder de letter *y*, te doen klinken, dat alleen bewys genoeg is, om haar te moeten behouden.

LEER

THE HISTORY OF

the city of London
from the first settlement
of the Saxons
to the present time
by John Stow
1618

1618

LEER REGELS

OVER DE

SPRAAKKUNST.

Alles is Wysbegrepte onder de handen van eenen Wysgeer. De weetenschappen daar men de kinderen mede bezig houdt, in eenen ouderdom als men niet dan haar geheugen meerd te oeffenen, worden een bron van overdenking, waardig aan de oplettendhyd der uitmuntenste geesten.

De kennis der woorden die eene Taal uitmaaken, komt uit de bewuffthyd van 't geene in onzen geest omgaat, dat is van de denkbeelden, die een gedeelte der Redenkunst uitmaaken: eene beredeneerde Taalkunde moet door eenige denkbeelden van de Redenkunst voorgegaan worden.

De kunst om zyne gedagten mede te deelen, bestaat niet alleen om de woorden en spreuken volgens het goede gebruik, onder de naam van Spraakkunst wel te schikken; maar ook om de gedagten wel uyt te drukken, en te plaatzen, met cieraaden, geluyd en gebaaren te verzellen, die bekwaam zyn, om den Geest onder den naam van welsprekendhyd te overreeden, en te verligten, als meede om an de woorden zekere maatklank te geeven, eygen om onder den naam van Digtkunde den geest te vermaken.

Alle menffen van hunne kindshyd eene Redeneerkunde, eene Spraakkunde, eene Welsprekend-

A

kend-

LEER REGELS OVER DE

kendhyd, en Natuurlyke Zedenkunde hebbende, geloven zy die genoeg te zyn, tot dat den ouderdom, de ondervindinge, en het oordeel hun nieuws-gierig maaken, om de anmerkinge te zien, die anderen over deeze stoffe hebben gemaakt: dit zoort van Letteroëffeninge moest natuurlyker wyze niet eerder worden gedaan, als na die der Aardrykskunde, de Meekunde, de Wysbegeerte en 't Burgerregt, tegen het algemeen gebruik om deeze stoffe te leren, in eenen ouderdom, als men niet in staat is om ze te smaaken.

De Spraakkunst is eene verzameling van anmerkinge, die gemaakt zyn, om te onderwyzen, of de kunst om de spraak der menschen tot zekere regels te brengen.

Volgens deeze omschryvinge, is het gebruik nooit met de Spraakkunst verschillende.

De Taal is eene wyze waar op zeker getal van menschen ongevoelig zyn overeengekomen, om hunne gedagten door woorden na uit te drukken.

Het is een gebruyk in de Taal, om als het aanzienlykste getal der deftige lieden te spreken, en de grootste menigte der Schryveren van onzen tyd te volgen.

De reden hebbende niet als zeer weinig deel gehad, om de Taalen 't zaamen te stellen, zo is een Spraakkunst niet anders, als eene verzameling van anmerkingen of regels, daar men de wyze van spreken na schikt, gebruykelyk in de Taal die wy verhandelen.

Terwyl een verstandig man nooit de eerste nog de laatste niet is, in eene kleedingswyze, an te neemen. zo moet hy ook de eerste nog de laatste niet zyn, om zig van een woord of bijzondere spelinge te bedienen.

De geene welke nooit eenige anmerkinge die over

over de Taal zyn gemaakt, hebben geleezen, zullen veel maal niet kunnen vermyden, om tegen het goedgebruyk te zondigen.

Eene zaak heeft de beschaavinge der Spraakkunst zeer belemmerd, die is, dat men het geene aan eene Taal eygen is, aan een ander heeft willen toepassen, die 'er ten eenemaal van verschild.

Terwyl de woorden zoo wel als alle andere wyzen om zyne gedagten uyt te drukken, zyn geschikt, meer de zaaken als de geluyden te doen kennen, zo is het waarschynelyk, dat de eerste schriften in teekenen en beeldspraak hebben bestaan, zo als de aloude gedenkteekenen van Egipten.

Zo van de eene kant deeze schryfwyze het voordeel had, om an alle Taalen gemeen te zyn, zo als nog heeden het Sineese, en angeene verandering onderworpen, van de andere kant maakt de groote meenigte merkteekenen die zy nodig heeft, de leeringe daar van zo lang, dat men zig niet moet verwonderen, als veele landen de beteekening 'er van hebben verlooren.

Alle geluyden die een Taal uytmaaken, kunnen tot een zeer klein getal gebragt worden, dat gemakkelyk is te onthouden, en de letteren die ze uytdrukken, kan men ook zonder moeite bewaaren, niet tegenstaandé alle veranderinge die an de volkeren zyn overgekomen.

De veranderinge die de tyd in alle zaaken maakt, veel snelder in de spraak dan in de spellinge zynde, zo is 'er een wanschikkelykhyd in het schryven gefloopen, daar de heele wereld zig over beklaagd, en daar niemand agtbaarhyd genoeg toe heeft, om te verbeteren, dat bestaat, om met dezelfde letteren verscheiden geluyden uyt te drukken, en 't zelfde geluyd met verschillende letteren.

A 2

Alle

Alle deelen van de Taal kunnen gebragt worden, tot de naam, dienende om uyt te drukken, het onderwerp daar men van spreekt, tot het werkwoord om te zeggen wat men bevestigt, en de wyzen om de verscheidene omstandigheden van de naam en het werkwoord te verklaren.

Een vals denkbeeld van beschaafdhyd, dat niet doed hoopen, door de verkeeringe te zullen ophouden, eene grootte schraalhyd van stoffen, de begeerten om levendighyde en goede houdinge te ver-tonen, weinig oplettendhyd om zig verstaanbaar te maaken, veele drift om zig te doen agten, hebben gemeenelyk de Taal met overtolligheide, van tus-schenwerpzels, Woordleden en Uitleggingen vervuld, dat de verstandigsten moeite genoeg hebben, om ze te vermyden.

De beschaafdhyd alles wat aanstotelyk voor 't ge-hoor is, vermydende, schoon ygen aan de Taal zyn-de, zoo is 'er door veroorzaakt, dat de meest be-schaafte Taalen, de ongeregelste zyn geweest, en dat de ruwste Volkeren die nooit geen Stad bouwden, d' eenvoudigste Spraakkunst hebben gehad, en de eenpaarigste wyzen om zig uyt te drukken.

Als 'er Taalen zyn, daar men alles zonder dub-belzinnighyde kan in uytdrukken, en daar in de woorden in alle gevallen, getallen, geslagten, tyden en wyzen, 't zy byvoegelyk of lydend, niet als zeldzaam in haare uytgangen veranderen, daar in het zelfde woord zonder eenige verbuygingen, te gelyk, zelfstandig, byvoegelyk, werk en bywoord is, en daar in de plaatsinge genoegzaam in eigen willig zyn, en byna geenige woordschikkinge toelatende, waarom is het dan eene volmaakthyd van een Taal die in alle deeze zaken overvloedig is?

Wy keanen eene Taal vol woorden uyt eene
let-

lettergreep, in haare uytgangen weinig verandere, hebbende byna geen woordschikkinge, luttel beschaafd, komende zoo te zeggen eerst uyt haare Woesthyd, in de welke zoo men wil, met alle mogelyke levendigheid, de alderverborgenste en tederste gevoelens van het hert uytdukt.

Als de verdeeling die men maakt, in Hoofd-Taalen en afgelyde Taalen naaukeurig was, dan moesten de Hoofdtalen die zyn, wiens woorden uyt eene lettergreep bestonden, en geen reden gaven, om 'er den oorspronk van te zoeken.

Als een volk in de onbeschaafdheid vervald, laat yder zig door de grondregels van het geringe gemeen mede slepen, dat zig de moeite niet geeft, om lange woorden te spreken; maar door gedurige uitlatingen, en verminkingen, de Taalen eindelijk tot veel Lettergreepige woorden brengt, die vervolgens haaren oorspronk ten eenemaal doen verbysteren.

Zo de rykdom van eene Taal niet minder uyt de levendighyd haarder spreekwyzen, als door den overvloed der woorden komt, dan kan men niet altyd zeggen, dat eene Taal die de anderen in menigte van woorden overtreft, het ook in rykdom van spreekwyzen doet.

Eene Taal is min of meer zoedvloeiend, naar mate ze min of meer gemakkelyk is, om uyt te spreken, en na ze weinig medeklinkers, en letteren die uyt de keel worden gehaald, in haare woorden heeft, en als in de groote woorden de uytpraak het verste van de laatste lettergreep is; Zy is het gemakkelykste als de gene die ze spreken, zoo zy't nodig hebben, de woorden kunnen zamenstellen, en als de schikkinge die men 'er in maakt, willekeurig zyn.

Alle Taalen der magtige Volkeren die de weeten-

6 LEER REGELS OVER DE

tenfchappen hebben aangekweekt, zyn even volmaakt.

Om eene Taal wel te fpreken, is het niet genoeg de woorden en fpreekwyzen 'er van te weeten, maar men moet ook nog in die Taal denken.

Door de zelfde reden om eene Taal te leeren, moet men ze putten, uyt de Boeken die in deeze Taal zyn gefchreeven, en niet uyt de overgezette, die hoe volmaakt ze ook zyn, altyd iets van haare oorfpronkelyke Taal behouden.

Zo het gebruyk volftrekt meefter in de Taalen is, ten opzigte der woorden en fpreekwyzen, 't is zoo niet met de afdeeling der redenen; daar is geen gebruyk dat eene te lange en duystere afdeeling kan bilken.

Om cjerelykhyd an den ftyl te geven, vermyd men het zelfde woord in eene afdeeling te herhalen, het is niet om dat het zelfde geluyd mishaagd, want de herhaling der voornaamen, geflagtwoorden, woordleden, en voorzetzels, die geduurig nieuwe denkbeelden vernieuwen, mishaagen niet: maar om dat zig het bevallige der nieuwighyd altyd in nieuwe uytdrukkingen bevind.

Daar zyn geene volmaakte gelyknamige woorden in eene Taal; een woord bevat niet naakeurig en in alle omftandighyd, de zin van een ander woord, daar is zelfs maar eene enkelde wyze om eene zaak uyt te drukken, die zomtyds aan de verftandigften ontfnap.

In de verkiezing der woorden is eene uytdrukkinge niet edel, laag, of boertende als door de omftandighyd, der denkbeelden die zy bevat; en verfchydene edele uytdrukkingen, die eene zaak ernftig en bondig verklaaren, maaken eenen verhevenen ftyl.

De

De woordschikkingen is de wyze daar men 'teene met 't andere woord van de Taal na voegd, overeenkomstig met de verschedene regels die de Spraakkunst voorschryft.

Men zou eene Taal zonder woordschikkingen kunnen hebben, dat is te zeggen, daar in de woorden van alle wyzen, buygingen en verschillende uytgangen bevryd zouden zyn, en geene andere schikkingen in eene redeneringe hebben, als die, daar de Geest de voorwerpen in beschoud.

Men zegd dat de zekerhyd van eene Taal word verklaard, door de overeenkomst te raadplegen, als men de wyze om twyfelagtig te spreken, bepaald, door de vergelykinge, der andere wyzen die van de zelfde soort zyn.

Een zuiveren Spraakkunstigen styl is onveranderlyk, en de wyze waar in de woorden volgens den aart der Taal, na de woordschikkinge zyn gevoegd. Eenen Schryver de regels van dezen styl waarnemende, kan op een smakelozе wyze schryven, terwyl anderen met een styl vol Taalkundige gebreken zeer bevallig schryven.

De perzonelyke styl kan in 't oneindige veranderen, 't is de bezondere wyze om zyne gedagten na uyt te drukken, zy is volgens den Schryver, de Stoffen, de Landen en tyden verschildende, zoo als zynde groote, vrolyke, verhevene, lage, zagte, listige, makkelyke, gedwongene, Digtkundige, Redenaars, Spreukryke, Brieffen, boertende, langdradige, zenuagtige, zwakke en bloeiende styl, &c.

De eenparighyd is voortkomende uyt een zekere keur, van ryke en gelukkige uytdrukkingen, in de welke zig nogtans niets als het natuurlyke en gemakkelyke vertoond.

Het gebeurt veelmaal dat eenen Schryver die zynen

LEER REGELS OVER DE

styl door eenen overvloed van bynamen en vertierfelen kragt zoekt by te zetten, lastig word; maar eenen eigenen, naukeurigen en naturelyken styl verveeld nooit.

Die zig toeleggen om de schryfwyze van eenige hun voorgegaane groote mannen, na te volgen, kunnen wel gelukken regelmatig te schryven: maar zy hebben nooit de levendighyd die zy zouden gehad hebben, met hun eigen nyging te volgen.

Een groot getal uyt de beste Schryvers getrokene spreuken in zyn geheugen te houden, is wel een middel om nooit kort maar niet om naaukeurig te spreken.

De aldergrootste Geesten die niet altyd eenen vlug denken, zouden ook niet altyd eenen goed spreken, zonder behulp van een geheugen dat hun anstonds gelukkige uitdrukkingen verschaft, zo als zyn, de Leerspreuken en Spreekwoorden, de Leerspreuken vervullen by de groote lieden de plaats der Spreekwoorden, en het volk houd de Spreekwoorden voor Leerspreuken.

Daar is maar een naaukeurig denkbeeld van de zaaken die men wil verhandelen, en eene volmaakte kennis van de kragt der uitdrukkingen die men wil gebruyken, en die deze netheid geven, daar alle fraaiheid van styl in bestaat.

Men hoord de jonge lieden die zekere waarheden nog maar ten halven zien, zonder ze naaukeurig te hebben overdagt, dat zy wel denken, dog dat de uitdrukkingen hun ontbreken: maar de ondervindingen leerd, dat men wel kan uitdrukken, het geen men klaar bevat.

Om net te spreken, moet men niet minder zyn oordeel beschaven, als zyne Taal leeren, het grootste gedeelte van de oneygen uitdrukkingen, komen

zo

zo wel door een slegt oordeel, als uit onweetend-
hyd in de Taalkunde.

Daar zyn Lieden die beter spreeken, als Schry-
ven, het kan zyn, dat de Lieden die hen omringen,
en hooren, alle hunne levendighyd en verbeeldin-
gen gelyk opwekken, die in de stilte van het
fchryfvertrek kwynen.

Een vaardig geheugen verzeld met eene fchoone
ftem, en eenige andere perzoonelyke bevalligheden,
verkrygen in de gezelfchappen zoo een goed ont-
haal, dat men zig over zyne talenten bedriegd; daar
uyt voortvloed, dat zonder veel moeite te doen,
om op het papier regelmatig te zyn, de zaaken
fchryvende, zoo als zy zig aan den geest vertoonen,
men zig kitteld, dat ze zoo fraai zullen zyn, als in de
gezelfchappen.

De Pythagoriften zyden dat de Hemel-kloten de
eene over de ander glydende, een lieffelyk geluyd
maken, daar wy niets van ontwaaren, om dat wy
'er aan gewend zyn; wy kunnen ook zeggen, dat
wy alle in Zangkunde spreeken, zonder het zelfs
te merken, en dat de Vreemdelingen reden hebben
om te zeggen, dat wy al zingende spreeken, en zo
als het moeielykfte van de Zangkunde, de alleen
zangen zyn, is 't ook met de alleenspraak: in een
leerreden zyn de onderwyzende ftoffen zwaarder
om te bevestigen, als in zaken die vatbaar zyn,
aan de groote beweginge.

LEER REGELS

OVER DE

WELSPREEKENDHYD.

DE gaaven van Welspreekendhyd en Verstand, worden zo zelden in een en dezelfde Perzoon gevonden, dat de moje spreekers meer kwaad als goed in de Raadsvergaderingen doen, niet alleen door het vertragen der overwegingen, maar ook door een kwaad gevoelen te doen volgen. Nogfans maken zy het vermaak der verkeeringe. Zo de menffen ooit uyt de wilderniffen zyn getrokken, om in burgerlyke gemeenschap te leven, dan is 't waarschynelyk, dat zy 't an eenen mojen spreekker zyn verschuldigt.

Als de menffen alleen leefden, zoude het genoeg zyn, door middel van de Redenkunst te weeten, in hunne redeneeringe zig niet te bedriegen, in zaaken die hun nut of schadelyk kunnen zyn. Dog verphigt zynde, in burgerlyk genoodschap te leven, om de oplettendhyd van andere menffen op te wekken, en te bewegen hun te dienen, hebben zy hodig de zaken onder verschyden gedaanten te doen beschouwen, en hunne redeneeringe door cieraaden leven by te zetten, en eenere regelmaatighyd aan hunne gedagten te geven, dat is te zeggen om de Welspreekendhyd te gebruyken.

De meetkundige waarheeden die nooyt de menfelyke driften nog eygen belangen bestryden, worden gemakkelyk door eenvoudige bewyzen vast-

LEER REG. o. d. WELSPREEKENDH. 11

vaftgefteld; maar daar zyn gelegenheden, daar de menſſen de waarhyd in haaten; als dan willen zy ze niet erkennen, ten zy dat ze door de kragt der Welſpreekendhyd oertuygd worden.

De Welſpreekendhyd is de Kunſt om te overreden, dit is alle omſchryvinge die men van deze Kunſt geeft.

De geene die door behulp van de gemeene plaatzen der Redenrykkunſt, zig zoeken bekwaam te maaken, om op ſtaande voet over alle onderwerpen te ſpreken, hebben niet opgelet, dat de Welſpreekendhyd aan de mens niet is gegeven, als om te overreden.

Het is oneygen, dat men eene redeneeringe vol kunſtige gedagten en woordspeeling, Welſpreekendhyd noemd, zo de Geest van den Redenaar 'er meer deel als zyn hert in heeft, verdienad hy geenzins de loftuytinge van zyne Toehoorders.

Hoe veele menſſen gelooven door eene redenevoeringe, over de Zedekunde bewogen te zyn, die door bewysreden van dezelfde natuur, cieraaden en uitspraak, nooit zouden overreed worden, om hunne goederen te verplaatzen, en ze op eene andere wyze te ſchikken.

De Welſpreekendhyd beſtaat niet alleen in een waarhyd door bewysredenen te betogen, maar ook om ze door een ſchildery beminneſyk te maaken, en met alle dat de figuren. taal, ſtem, gebaaren en de geheele perzoon, het bevalligſte hebben, op te cieren.

Het vermaak is het groote middel dat de menſſen doet bewegen, die gehoord wil worden, moet bevallig ſpreken, dat niet zal kunnen gedaan worden, als men geene aangenaame uitspraak heeft.

Om in de verkeeringe te gelukken, is 't genoeg
na-

natuurlyke bekwaamheden te hebben, het geluyd der stem, de gedaante van 't aangezigt, en gebaaren vervullen alles, maar om wel te schryven, moet men van pas de zin schyden, en eene nette uytgebrydhyd aan de gezegdens geeven.

De cieraaden die de schildery van eene zaak verzellen, moeten minder uytwerkinge van een Ige-
maakthyd der Redenrykkunst, als weezendlyke naukeurige en levendige denkbeelden zyn, die de natuurelyke bevattinge van alle omstandighyd dezer zaake voortbrengt.

In de Schikderkunst is 't gemakkelyker ryke ver-
ven als goede tekeninge te gebruyken; zoo ook, die geen volmaakt denkbeeld van hunne stoffe hebben, willen dat door een bloeiende styl vervullen.

Men moet zig wel wagten, in de verwaandhyd van hen te vervallen, die, de welspreekendhyd met de zoetvloeiendhyd en zuivere bewoordinge verwerren, om dat men veel maalen welsprekende redeneringe vind, daar deeze zodanigheden niet in zyn.

In de Welspreekendhyd en Bouwkunde is alle cieraad die enkel maar opschikt is, te veel; het is een eygenschap der eerste verstanten om zig hier in te maagen.

De langdradige styl die men zegt, aan de Redenaars eigen te zyn, is die niet dewelke met bynamen en alleens betekende woorden is overlaaden; maar deeze, die ryk door vernieuwinge van denkbeelden en bevalligheden is, daar onder zy een waarhyd doen beschouwen.

De Schoolgeleerden die op eene koele en drooge wyze de waarheeden van den Godsdienst verhandelen, zyn niet min belaggelyk, als zy, die vervoerd

wor-

worden, en scheldwoorden gebruyken, om een punt van ydele wetenschappen staande te houden.

Eennen Plytbezorger, en Kerkleeraar, verschillen veelmalen, als de Plytbezorger, de medogendhyd van den Regter, zoekt te bewegen, en de Kerkleeraar, de verwonderinge en agtinge zynrer anhoorderen poogt te verkrygen.

Het vermaak dat eene schertzinge in de vrolyke verkeeringe maakt, komt hoofdzakelyk door de verrassing die ze voortbrengt, als men ze minst verwacht, eene zekere koele houdinge en onverschillighyd, doen haare waarde vermeerderen; maar als men ernstig spreekt, is 'er een ander niet meer door getroffen, als men zelfs getroffen schynd te zyn.

De voorbeelden kunnen zeer veele kragt hebben, om te overtuigen, als zy door het gedrag worden betoond, van zulke lieden wiens hoedanigheden en werken, in 't vermoogen der grootste meenigte der geene is, daar men tegen spreekt.

De verantwoordinge zullen des te meer overtuigen, als die daar ze an zyn geschikt, geen mistrouwen heeft, van het geene men hem zegd, en dat de kennis die hy 'er uyttrekt, hem dunkt meer uyt zyn eygen verstand als door de kundighyd van den verantwoordere voort te komen.

Een Fabel moet kort zyn, en eene enkele gewigtige waarheid bevatten, en door verbloeminge verborgen, of alleen op het einde verklaard worden, om aan den Leezer zyne doordringendhyd gelegendhyd te geven, zig te oefnenen.

De verbeeldinge daar de Fabel eene waarhyd onder verbergd, moet naturelyk en gelykformig an de denkbeelden zyn, die men van de zaak heeft: zy moet alleen an deeze enkele en klare waarhyd

toe-

toepasselyk zyn, en zoo onderkennelyk vertonen, dat zig alle strecken 'er af in deeze enkele waarhyt vereenigen.

Niets overtuygd in redenkundige stoffen minder als onnutte vertogen, en redeneringe, die ten eersten een mistrouwen in den Geest verwekken: daar uyt vloed misschien voort, dat 'er meer ongelovigen zyn, zederd men ondernomen heeft, de waarhyt van den Godsdienst wiskundig te bewyzen.

Die, dewelke niets als de welspreekendhyt heeft geleerd, is minder bekwaam om te overreden, als de onkundigste in alle wetenschappen.

De bezighyd der meeste van die de welspreekendhyt onderwyzen, laat hun niet toe in de wereld te verkeeren, en de zeden der menschen wyzig kennende, zoo moet men niet verwagten, om ze welspreekende te vinden.

De regels doen de mislagen vermyden, maar zy maken geen schoonhyt, het is met de voofschriften in de Welspreekendhyt als in de Schilderkunst, zy onderwyzen wel om van een Tafereel te oordeelen, maar zy maken geen Schilder; de boeken der welspreekendhyt vermogen ten hoogsten niet meer als te leren, om over een stuk van de Redenrykunst te oordeelen.

De geene die naturelyke begaaftheden heeft, om te spreken, en een naaukeurig denkbeeld van de stofte die hy wil onderwyzen, groote ondervindinge in wereldze zaken, heeft zo wel alles om te overreden, als of hy de welspreekendhyt had geleerd, die wel ver van zyne bekwaamheden te volmaaken, niet zou doen, als ze te verzwakken,

De leerwyzen die een Jongman van eenen levendigen Geest moet volgen, om welspreekend te worden, is vooreerst, om in groote Steden zyn verblyf

blyf te houden, en de boeken van hen te leezen, die verheven denken, en zig zuiver uytdrukken; en met lieden die van de zelfde zodanighyd zyn, te verkeren, en zig vervolgens toeleggen, niet by wyze van tydkortinge, maar met ernst om te overreden, zig meenigvuldige gelegendheeden door een groote verkeeringe met de wereld verschaffen, welyerftaande dat men van te vooren een nauwkeurig denkbeeld van de welspreekendhyd heeft geleerd.

De schoonheid van eene redenvoeringe bestaat zoo wel in de kragt der reden als in de oordeelkundige schikkinge der stoffe; het is onmogelyk dat zy het bedwaard onderzoek van eenen Lezer kan verduren, als de Redenaar zig niet door het oeffenen der wysbegeerte bekwaam heeft gemaakt, om nauwkeurig te redeneren.

De figuren der Redenrykkunft, maken de welspreekendheid niet, in tegendeel, verdoven zy het vuur der verbeeldinge; nochtans is het voor Geletterde lieden nut, die over de styl der Schryvers redeneren, de namen te weten, die men aan deeze figuren geeft.

De figuren vervullen de plaatzen der eigen bevoordingen, men zoude geen Taal zonder figuren kunnen hebben. In zommige Taalen zyn ze wat ver gezogt, en schynen belaggelyk als ze in andere Taalen worden overgezet.

De opgeblazendhyd van styl, maakt eene redenvoeringe oneindig meer kwyntende, als de laaghyd, het is de moeilykste van alle mislagen om te myden.

De geletterde Liederen verschoonen een winderige styl smakkeelyker als een kruypende, de Liederen
van

van ondervindingen gevoelen het tegendeel.

Een al te groote oplettendhyd om naauwkeurig en zoetvloeiend te zyn, belet veeltyds dat men zig niet met levendighydt uyt drukt.

De verhevendhyd en vrugtbaarhyd van styl is veeltyds een zwakhyd en geringhyd, vandes Schryvers verftand.

De figuren moeten geen uytwerkinge van de oefeninge zyn, maar van het vuur daar men voor de waarhyd mede is aangedaan.

De onkunde in de Taal veroorzaakt dat men veel malen figuren gebruykt, by gebrek dat men zig niet weet uyt te drukken; in het eerst heeft de nootzakelykheid de menffen verpligt 'er zig van te bedienen, vervolgens heeft men ze gebezigd, om 'er de reeden mede te vercierē.

Zoo een zaak naturelyk is, niet door haare eenvoudighydt, maar na maten dat de oorzaken van hare stoffen het maast uyt de Zedenkunde zyn, dan zal een onopgepronkte styl, die niet als in de beschaafte eeuwen is gebruykt, de kunstigste en moeielykste zyn.

Als het gebruyk om de redenvoeringe te schryven, en van buyten te leeren, loftuytinge en roem verdiend; kan men van de andere kant zeggen, dat het veel minder overtuygende is, als in de woefte eeuwen, toen men in de welgeregeldhyd, de schoonhyd en cierelykhyd van bewoordinge, en zuivere styl onwetende was, men gelukte in de beschaafte tyden als de welsprekendhyd het meest wierd aangekweekt, niet beter, om de willen te bewegen en te overtuygen.

Terwyl het van ons afhankelyk is, om wel te redeneeren, en dat het geheugen enkel een gave der

na

natuur is, gebrek aan geheugen te hebben als siegt te redeneren.

Daar is eene zekere wyze om alle zaken verheven uyt te drukken: de verhevendhyd in den styl is als de Dapperhyd in alle beroepen; men kan ook zeggen, dat 'er eene verhevene wyze is, om zig op alle onderwerpen edel uyt te drukken.

Zelden ontsnapt een Geestige en teedere uytdrukkinge, die niet op de een of andere gemeene wyze van spreken of gevoelen is gevestigd, 't is een doorslepen en ydele scherpzinnigheyt.

De Zedekunde die niet als over verhevene en Geestelyke denkbeelden loopt, kan niet uytgedrukt worden, als door figuren die van de verhevenste werken der lichamen zyn ontleend, dat zeer kwalijk doet besluyten, als of men zig moest oeffenen, om alle stoffe der Redenkunde op een figurelyke wyze te verhandelen, in plaats dat men zig op het eenvoudigste als 't mogelyk is, moet verklaren.

De Geschiedenis lopende byna niet als over ligthamelyke werken die wynig voor de figuren vatbaar zyn, zoo heeft men ten onregt geloofd, in de Geschiedenis, de figurelyke styl te moeten myden.

De Fabelagtige styl moet gemeenzaam zyn, dat des te ongemakkelyker is, om dat de gemeenzaame na de lage held, en om dat 'er maar eene enkelde wyze is, zig gemeenzaam uyt te drukken, terwyl de verheven styl an veelery behandeling vatbaar is.

In de Zamenpraak moet een Schryver in zyn gemeenzaam vertrek het vuur, de gemakkelyke en natuurlyke bevalligheyt, die al het bekoorlyke dat verkeringe uytmaken, bewaren, dat is, het moestlykste in schryven en styl.

B.

Doot

Door de zelfde reeden is 'er geen hekelschrift zo elendig, dat geen Leezers vind, dog wynig perzonen bemoeien zig om een Lofreden te leezen, dat een meesterstuk van Geest en styl is; zuiverhyd van bewoordinge, uytgekipte bynamen, klaarhyd en zoetluydenhyd in afdeling, levendige gelykenissen, schitterende uytdrukkinge, nieuwighyd en bevallighyde van zwier, alles is 'er buytengemeen. Wat is 'teen schade dat 'er zoo veele kunst gebruikt word, om maar een voorbygaande indruk op den Geest te maaken!

Men gedoogd de middelmatighyd in alles dat nootzaaklyk is, maar de Lofreden die niet als tot glorie der dooden of vermaak der levenden word gedaan, word onverdragelyk als ze niet uytmuntend is.

Veele lieden hebben zig na de smaak van den tyd en de menigte geschikt, en zyn niet geslaagt: maar die welke reden en regtzinnighyde zoeken, missen zelden om ze te vinden. Een Schryver wiens verschyden stemlydinge en gebaaren, meer een nabootzinge van een kundig Redenaar is, als een vrugt der betuttinge, van de zaak daar hy affpreekt, is als eene Weduwe die de droefhyde over haar mans dood, na het gebruyk schikt, niet uyt het gevoelen van rouw over haar verlies, maar om te doen als haare nabuuren.

Zoo als 'er huyggelaaren zyn, die bedriegen en doen geloven, aan de geen die hun niet mistrouwen, dat ze vrome lieden zyn, desgelyks zyn 'er valsche Redenaars, die hunne bekwaamhyde misbruyken, om de waaren na te volgen, en de dwalinge in te boczenen, daar zig de lieden van wynig verstand niet genoeg voor kunnen wagten.

Als een Redenaar de natuurlyke en kunstige bekwaamheden daar wy van hebben gesproken, ontbre-

breken, dat hy dan alleen arrebyde, om by zynen aanhoorders voor een vroom, voorzigtig, goedwillig, en zedig man door te gaan, en dat hy met die zodanigheden spreekt, dan verzeker ik hem van een goed gevolg.

LEERREGELS OVER DE DIGTKUNST.

DE Digteren zouden niet gelukken, om te vermaken, dat hun voornaamste oogmerk is, als zy geen vryen loop aan hunne gedagten gaven, en hunne werken niet met vindingen vervulden. Dog om dat de Digteren, de eerste Geschiedkundigen en Wysgeeren, die zig in de aloudhyt hebben geoeffent, zyn geweest, zoude men zig niet kunnen onthouden de oude Digteren te leezen.

De verbeeldinge is een middelmatig vermogen tusschen de enkelvoudige ontwaringe, van de voorwerpen door de zinnen, en het zuivere verstand; zy heeft veel meer kragt als zekerhyt, om de driften gaande te maken, en om ons het nutte met vuurighyd te doen agterhalen, en dat ons schadelyk is, te ontvlugten: alles dat door middel van verbeeldinge in onzen geest komt, moet 'er een veel levendiger indruk maken, als de eenvoudige redenkunde der Zedekundige waarheden, met maatklanken en leerspreuken, der Digtkunde bekleed, moeten de oplettendheid meer aanwakkeren, als de leerspreuken der Wysgeren, die van deezen cicraaden zyn ontbloot.

De zwaarighyd die men ontmoet om zig in klanken en maat, wel uyt te drukken, maakt dat men

op eene aangename wyzen word verrast; als men ziet, dat een zaak op een moeielyke trant wel is gezegd.

De Digtkunst bestaat uyt de welspreekendhyd, de Zangkunst, en Schilderkunst, haare figuren zyn stouter als die der welspreekendhyd, haare verbeeldingen vryer, de vindingen ryker, en door de afgemeten bewoordingen en zoetlydende rymen, het bevalligste van alle wetenschappen.

Haar getal en maatklank kitteld het gehoor, haar vindinge streeld de verbeeldinge, en haare figuren maken de driften gaande; aldus tene afgemetene redeneeringe die eenvoudige denkbeelden 't zy ware of valsche aan den Geest vertoond, als zy van deeze aangename en gewigtige figuren ontblood zyn, dan zyn het geen Digtstukken.

Vermits alle onze denkbeelden door de zinnen komen, zoo is het niet als met geweld dat wy de afgetrokkene denkbeelden gebruyken; wy vervallen geduurig in de smaak van gevoelige denkbeelden, om onste vermaken, moet men ons van de goed en kwaad afgetrokkene driften, onder geleende perzonen affchetzen.

De vindinge is zoo eigen aan de Digtkunde dat een Digter zoo wel tegen de regels van de kunst zondigd, in de zaken te verhalen, zo ze geschied zyn, als een Geschied Schryver, die de zaaken verhaald, als ze zouden kunnen geséhieden.

De liefde die wy zo wel voor het ware als voor het wonderlyke hebben, dat de vindinge die ons vermaakt, ons niet behaagd als voor zo ver zy het wonder met het waarfchynelyke verzeeld, in zig besluyt.

Dog zoo men van het waarfchynelyke wil afwyken. alsdan bestaat de waarde van eene vindinge

ge daar in, dat men 'er zig zoo ver als mogelyk is, van verwydere : daar door is het geschied, dat men met veele greetiglyd, zo vele wangedrogetelyke grollen heeft gelezen.

De verbeeldinge zoekt de welluydendhyd en maatklink in alles te vinden, dat niet gemaakt is als om ons te verlustigen, zoo als de Blyspeelen, de Fabelen en de Liedjes, die niets van de Digtkundige styl hebben.

Daar zyn Leezers die zonder moeite vermaakt willen zyn, en die hunne oplettendhyd voor ernstige zaken bewaren; deeze zyn het die in zekere Talen ingevoerd hebben, om een Dichter te roemen; zeggende, dat hy zig zoo natuurlyk uytdrukt, als men niet anders in mateloze reden zoude kunnen doen.

De nootzaaklykhyd om zyne gedagten uyt te drukken, wil, dat men aan een man veelmalen een ongeregeld woord of spreuk laat doorgaan; maar dat de Digteren in zekere Landen ter oorzake van de gedwongenhyd der vaarzen, alle ogenblikken, woorden, spreuken, en verschikkinge gebruyken; die in eene redeneringe niet aangenomen zyn, dit is iets dat men hun niet moet verschonen.

Het is ter gunst van de maat en zoetlydendhyd, dat men zig zo gemakkelyk wend; en an de Digtters zo veele verschikkinge, wanvoogelykeden, en mislagen tegen de Spraakkunst vergeeft; en dat deze gebreken zomtyds an de gestrengste Oordeelkundigen ontsnappen; de zelve goedgunstighyd oeffend men ook veelmalen an de gene die bevallig in mateloze reden sehryven.

Het oogmerk der Digtkunde is, om dat soort van menschen te vermaken, die de eerste slag van

geleerden, nog de domste onwetende niet zyn, maar die begerig zyn, om het nut en eereyke met het aangename gepaart, te ontmoeten.

De geene die hunne figuren van de gemeenste zaken ontleenen, en die dewelke ze nemen, van 't geene de kunst, de Fabel, en wysbegeerte het alderuytmenste hebben, geven zig an twee uystersten over die even kwaat zyn.

Wy moeten in hun die ons voorgegaan zyn, niet zoeken, wat regelen dat moeten behagen, maar in de natuur van den mens.

Het is een groot vooroordeel tegen een boek, zo de Anteknaars verdeeld zyn, over het ogenmerk dat den Schryver zig heeft voorgesteld, vermits dit het alderklaarste moet zyn.

Na dat de geleerden alle boeken in vaarzen na zekere Rangen hebben geschikt, is de slegte verkiezing van onzen tyd ontdekt, vermits het gemeen zyn agtinge voor boeken betoond, daar deze regels niet in waargenomen zyn.

Men moet an een Digter die veele Geest, vindinge, en arrebydzamhyd betoont, vergiffenis toestaan, dat hy de kwaade smaak van de onbeschaafde eeuw daar hy in geleefd heeft, volgden; maar men moet altyd door de onveranderlyke regels der regtzinnighyd, van een Digtstuk oordeelen.

De verrukkinge is een vuur van verbeeldinge, an het welke men zig overgeeft, dat fraaihyd of mislagen voortbrengt, na dat het wel of kwalyk gebruykt word.

Een Lierzang is een kort en uyt even groote afperkinge 't zamengestelde Digtstuk, daar in den Digter buytengemeen zoetlydend is, en dat niet word gemaakt, als voor Liedden van verstand, in een

beschaafde en verheven styl, die voor alles dat de Digtkunde het uytnemendste en stoutste in figuren en zinspeling heeft, vatbaar is, en wiens korthyd tegen de regels van alle andere Digtstukken toelaat, om door een soort van vervoerdhyd te beginnen, wel te verstaan, dat die tot an zyn einde word gaande gehouden.

Een Digtstuk dat in een klyn getal vaarzen een onderregtinge bevat, en onder de zinspeling van eene daat verborgen is, word een Fabel genoemd; zo het eenige honderd vaarzen bevat, is 't een Heldendigt.

Een Heldendigt is een daad die op een anelkander geschakelde wyze is beschreven, om den Lezer te bewegen en te verrassen; zo als de wederkomst van Ulysses op *Ithaca*: *Eneas* stigtinge in *Italien*: het innemen van Jerusaleem; de Reis van *Thelemachus* om zynen Vader te zoeken: een Geschiedkundig Digtstuk, kan uytmuntende zyn, zonder deze aenschakeling van de daad.

Een Dichter moet dan om deze soort van vaarzen voort te brengen, grote naukeurighyd gebruyken, om alles dat onverschillig is, van zyn verhaal af te snyden, en niets an den Geest vertonen, als het geene de nieuwsgierighyd en oplettendhyd waardig is.

De herhalinge en andere plaatzen, die gene driften nog groote gevoelens behelzen, moeten door alle waardigheden van de uytdrukkingen en de beschaafdhyd van styl ondersteund worden, intussen moet men de groote gevoelens en driften door naturelyke gezegdens verklaren.

Een Roman is een slag van Heldendigt, dat soort die niet als minnehandeling vervatten is, byzonder eygen an de Franssen, by wien men alleen een voorbeeld van een gemakelyke en beschaafde ver-

keeringe, tussen de Mannelyke en vrouwelyke geslachten vind.

In de vergelykinge die men tussen de Digt en Schilderkunst maakt, hebben zy dit bezonder, dat de waarde van de eerste bestaat in de verkiezinge, en die der andere in de navolginge.

Een Staatkundige daad, door in de Geschiedenis of de Fabel bekende mannen uytgevoerd, is 't onderwerp van het Treurspel, en een gemeene volksdaad dat van het Blyspel.

In eene vertoninge die men weet dat niet gemaakt is, als om te vermaken, geeft men zig vrywillig an de vindinge over, niet tegenstaande de berispinge, van de Meesters der kunsten, men geeft de mislagen tegen de plaats en tyd gemakkelyk toe, als deze mislagen door andere bevalligheden vergoed worden.

Zo het oogmerk van een Treurspel is, om de verontwaardinge en medogendhyd op te wekken, dan moeten de anshouwers niet altyd verwagten, dat de deugd eindelyk overwind, en het kwaad gestraft word: de Schryver moet zig geen wet maken, om de overleveringe te veranderen, of een Fabel die 'er het onderwerp van maakt: om plaats te geven, an een Regtspleginge, die men niet altyd in een verdigtzel zoude kunnen antreffen.

Vermits het angezigt niet minder door zyne veranderinge van trekken, de driften uytdrukt, als de stem of gebaren, zo is het te verwonderen dat zulke beschaafde Volkeren als de Romynen en Grieken zyn geweest, altoos niet als gemaskerde perzonen op hunne Tonoelen hebben geduld: want men ziet dat de gemaskerde perzonen niemand als het slegte Volk en de kinderen vermaken.

Het Blyspel heeft tot voorwerp om de Gheoor-
plaats

plaats te vermaken; door alle gebreken een belangelyken draai te geven, dat veelmalen gelukt: maar ik heb nooit iemand gekend, die 'er vrolier man uytkwam, als hy 'er in trat.

Het Herdersdicht is zamengesteld in een zuivere, bloeiende en welluydende styl, daar in men onder de namen van Herders, en landverbeeldinge, de verbeevenste staat en gevoelens kan beschryven.

Het Blyspel eene verbeeldinge van 't Burgerlyke leven zynde, zo kan een man van opvoedinge, oort goeden Geethy en verkeringe in de wereld, over de naukeurighyd of valshyd, van de kenmerken der Perzonen in het Blyspel oordeelen: maar waar moet hy leeren om over het Treurspel of een Herderszang te oordeelen?

Alle menschen stellen zig in hunnen arrebeyd een gerust leven voor, dat de driften hun beletten, om te genieten, als het zig aanbied; zy hebben ook alle een behagen in de beschryvinge van een gerust en landleven, wel te verstaan, dat deze beschryvinge niet zo boeragtig is, dat zy de teerdere en beschaafde denkbeelden bestryd; die hun door de opvoedinge en gewoonte als natuurlyk zyn geworden.

Alle de vermaken van het Hof en de Stad, moedelyk en gedwongen zynde, zo is het veelc naturellyker een gerust leven op het land tuffen de schaapen en bokken te vertoonen, zo als de makers der Herderszangen doen.

Als men een Herder invoerd, moet 'er geklet worden, dat het geen goefende en verstandige geest is, maar een perzoön die alleen op zaken vatbaar is, daar hy veelmaals op eene korte en wynig an elkander hangende wyze verhaal van doed, met omstandigheden daar kundige lieden wynig van aangedaan zyn, en die zonder algemeene gevolgen te trekken,

uytdrukt dat hy gevoeld, en 'er min of meer enige spreekwoorden of gelykenissen byvoegd.

• Een Puntdigt is klyn en kan tot alle soorten van onderwerpen gebruykt worden, het moet op 't einde door eene levendige, naukeurige, en het onderwerp bevattende verbeeldinge, uytgedrukt worden.

• Het Puntdigt, Liederen, en alle andere klyne stukken, die van de zelfde smaak zyn, dulden alleen onder alle Digtstukken, de woordspeeling, spivindighyd, nieuwe zwier, tegenstellinge, letterkeeren, spotterny, vergelykinge van zaken, die het onderwerp maar wynig of alleen toevallig raken, en andere klyne bevalligheden.

• Zominge hebben een voorchrift gegeven, om een Heldendigt te maken, een man met een middelmatigen Geest en grooten arrebyd, zekere regels volgende, kan een Heldendigd, of een Zangspel (*Opera*) maken, zonder een ander gebrek te hebben, als te verdrieten: maar een Puntdigt en Straatliedjens zyn enkelde uytwerkinge van den Geest, zonder behulp van regels.

• Een yders verbeeldinge is als een byzonder soort van bril, die hem de voorwerpen een wynig verschillende doen beschouwen, van 't geene ze aan een ander schynen. Niemand zoude een zaak kunnen verhalen, zonder 'ze een wynig door deze byzondere verbeeldingen te vermengelen. Een knecht die het geene verhaald, dat hy in een beschaafd gezelschap heeft gehoord, en een Schoolvos die 'er eenige fraie anhalinge uyt Agtbare Schryvers op toepast, ontluysteren ze door deze byzondere draien die zy 'er angeven.

• Men ziet bekwame Schilders die zekere soorten van troonen nooit wel kunnen treffen, en goede Digtaren die in 'cenig slag van vaarzen niet gelukken;

ken; zo zyn 'er Schryvers die niet wel kunnen verstaan worden, als van de geene die met hun in menigvuldige verkeeringe zouden overeenkomen.

LEERREGELS

OVER DE

WYSBEGEERTE.

DE wysgerige inboezem, en den wysgerigen Geest, zyn twee onderschydene zaken; de eene is eene gave van de Natuur, en de andere een vrugt van de Kunst en den Arrebyd.

De eerste diend om met meer gemak de wysgerige kennis te verkrygen, de tweede om ze met meer wysheid te gebruyken.

De prys en het ogenmerk der wysgerige oeffeninge, is eenen wysgerigen Geest, dat is te zeggen, eenen goeden Geest, die de Waarhyt, de vroomhyt, de Geregtighydt en Godvrugtighydt, ten uytersten bemind, en hyliglyk onderhoud; dit is den steen der wyzen.

De Gesteldhydt, de Driften, de Vooroordeelen, de Opvoedinge, de Gewoonte en Geluksgoederen, zyn hulpmiddelen of zwarigheden an den goeden Geest.

De wysgerige Geest word door de wysbegeerte voortgebragt en onderhouden, dat is te zeggen, door deze wetenschap, die de voorschriften geveende om wel te denken, met een kennisse van God en de Naturelyke zaken, die na yders bekwaamhyt is geschikt, en volgens de Natuur der dingen, ons

de middelen leerd, om tot de deugden en het geluk te komen.

De wysbegeerte verligt en verrykt den Geest, door eene naukeurige verklaringe der Lighamelyke en onlighamelyke zaken, en door de overdenkinge van alle wyzen daat deze zaken ons mede aandoen, en bewegen; zy oeffend en gelyd hem door middel van nootzakelyké regelen om wel te denken, te spreken, en te leven; zy verheft en strekt hem uit door verschydene navorsinge; zy versterkt en moedigd hem an door menigvuldige redentwistinge; zy beschaafd en scherpt hem met alle soorten van oeffeninge door alle deze zaken word hy bedreven en volleerd.

Een wysgeer dat is te zeggen een man die in de wysbegeerte is bedreven, en eene wysgerigen Geest heeft, is vry van vooroordeelen, en meester van zyne driften, gewoon om de zaken met oplettendhyd te overdenken, rypelyk te wegen, en zonder drift te oordeelen; met beschydendhyd gevolgen te trekken, en zyne gedagten naukeurig te gebruyken en te regelen.

Om zig te oeffenen in 't denkken, spreken, en volgens de regels te leven, moet men twyffelen, onderzoeken, weten en onkundig zyn.

De wysbegeerte spant zo veel kragten in als de menslyke zwakhyd toelaat, om de oorspronk der zaken in hare hoofstoffs, overeenkomst, onderschyd, en gebruyk, de beginsselen en middelen der wetensschappen, de oorzaak van het kwaad en de dwalinge, de hulpmiddelen daar tegen, de deugd en het geluk, het ogenmerk, de grondvesten, en verbindeuis, van het leven en de burgerlyke samenwooninge te kennen.

Door middel van alle deze zaken bevind hy zig bekwaam, om alle soorten van waarheden te onder-
zoe-

zoeken, de vooroordeelen te ontdekken, de dwalinge te bestryden, de driften te stillen of te bewegen, de deugden in te boezemen, het kwaat uyt te roeien, goede wetten te maken, de zaaken en daaden te onderzoeken, ontwerpen te smeden, de perzonen en gedagten met klaarhyd en naukeurighyd doorgronden, de geschriften van Geestelyke en wereldze met oordeel en getrouhyd te verklaren, met wyshyd en zagzinnighyd alle geschillen te beflissen, en zig in alle soorten van pligten en bedieninge gelukkig te kwyten.

Een wysgeer zoekt de waarhyd: met allen yver, hy deeld ze anderen berydwillig mede, dog met voorzigtighyd, en ontvangt ze blymoedig en met erken-
tenis, al was het uyt de handen van zyne vyanden.

Alhoewel sterker in reden als anhalinge zynde, is hy bekwamer als anderen, om de waaragtige geleerdhyd te verkrygen. Hy is beryd om te onderwyzen; maar veel vaardiger om te leeren; hy leerd om te onderwyzen, en onderwyft om te leeren.

Oud wordende leerd hy, dat hy verloerd, hy word andagtiger, en eindelyk het geen hy weet, is, dat hy wynige zaken weet.

Als hy zig schaamt is het niet om zyne onweertendhyd, maar om 't verzuym van zyn tyd.

Hy is van alle Gezindheden (*Setzen*) en hy is van geen een: hy heerst over niemands gevoelens, en laat niemand over 't zyne heerssen, uytgenomen in den *Godsdienst*. Meer begeerig na waarhyd als glori, betwift hy niemand te zegenpralen, maar om de waarhyd te doen overwinnen, en overtuygtte zyn houd hy voor eene overwinninge. Zo hy denkt als wynige lieden, dat is niet om dat zy wynige zyn, maar om dat wynige wel denken. Hy spreekt als de menigte, niet om dat het de menigte is, maar om

om dat hy in de redeneringe en 't gebruyk met de menigte moet overeenkomen, zonder de waarhyd of deugd te kwetzen, hy vermomt zig niet om niet te bedriegen, hy zwygt uyt vreze om te verftoren. Een wettigen fchatter der zaken zynde, vergroot nog verminderd hy ze niet; hy waakt gedurig op zig zelfs om altyd inderdaad te zyn, zo als hy zig in het uysterlyke verftoond, en om in geenen zin te wezen, dat hy nooit wil fchynen. Zig meer beminde, en beter kennende, dan hy de anderen beminde, en kend, hy is geftrenger Regter over zig zelfs als over anderen. De Geregtighyd doet hem van een ander door zig zelfs en de voorzigtighyd van zig zelfs door een ander oordeelen. Om geen goeden Raad die men hem van pas zoude kunnen geven, te verwerpen, ontvangt hy die dewelke men hem ontydig zoude geven; de ftrydighyd die hy in de gevoelens van anderen met het zyne vind, geeft hem reden om zig te oeffenen, en te onderregten, wel ver dat hem die zouden beledigen. Zo hy twyffeld, is het niet om te twyffelen, maar om des te beter dat twyffelagtig is, te kennen; hy geloofd zig van anderen hunne driften te kunnen miftrouwen, zo als hy van zyne eigene deed. Hy fteld 'er geen Geestighyd in om zaken te zeggen, die zonder veele Geest niet kunnen begreepen worden. Hy oordeeld niet over de zaken als na mate dat hy zekend, hy laat zig met enkele woorden niet voldoen, en wil 'er anderen ook niet mede betalen. Een wysgeer zegd meermalen dat fchynt my zo, als dit is dus.

Men oordeeld de wysbegeerte door de redenvoeringe, en van een wysgeer door de zeden.

Deze is eene ydele wysbegeerte, die ons niet

oor-

oordeelkundiger, gelukkiger; deugdamer, en y-
veriger voor onzen evenmens maakt.

De ware wysbegeerte ontflaat ons van de vooroor-
deelen, en volks dwalinge, en herfteld de reden in
haar regte pligten, om onze dwalinge, en die van
onze Meesteren te erkennen.

Het regt om de wysbegeerte te veragten, moet
de vlyt, arrebyd, en letteroeffeninge kosten.

Het gemeene volk is meestentyd de tegenvoeter
der wysgeren.

Het is niet den staat of het beroep die iemand on-
der 't gemeene volk steld, maar zeker soort van
Geest, die an alle Staaten gemeen is. Als driftig,
ligtgelovig, onbedagt, styfhoofdig; beminnaars
van 't wonderlyke, roemers van de oudhyd, lief-
hebbers van dwalinge; veragters van de naakte
waarhyd, die niet als door de ogen van anderen
zien, en door de geluksgoeder van de verdiensten
oordeelen, de waarhyd en geregtighyd in hun be-
zonder nut doen bestaan, door kintse vooroordeel
van de Agtbaarhyd hunner Meesters denken, en
door 't gerugt en voorbeelden van de menigte, ne-
mende groote woorden voor wezentlyke zaaken,
stoute praters voor geleerden, een Leeraar voor een
wyze, de styfkoppighyd voor standvastighyd, de
gramschap en woede voor waren yver, de blinde
onderwerpinge voor reden en Godvrugtighyd, de
gezegglykhyd voor ligtvaardig, de zedighyd en
ingetogendhyd, voor neerslagtighyd en onkunde,
de zagtzinnighyd en gemaatighyd, voor onver-
schillighyd en lafhertighyd, de vryhyd om te on-
derzoeken, voor ongebondendhyd en hovaardy dit
zyn de voornaamste kentekenen van de Tegenvoe-
ters der wysgeeren, of vanden Geest des gemeen-
nen volks.

De

De reden daar zig alle menssen mede kittelen, die veele bestryden, de meesten verwerpen, en wynig lieden kennen, door de wysgeeren angekweekt zynde, is de gemeene Schydsman en eerste regter in alle twisten over 't goede en het kwaat, 't waare en 't valste, en 't geene regt of onregt is.

God heeft de reden en zinnen an den mens gegeven, niet om den grond der zaken te begrypen, maar om ze wel te onderschyden die hem nut zyn.

Zyne reden dienstbaar te maken, an wie het ook mag zyn, is zig de oogen uytrukken, men spreekt hier van geen Godsdienst, 't is de reden misbruyken, als men 'er zig niet van bediend.

Het goed gebruyk van de reden is de maatstok van de verdiensten en de roem. Het gebruyk dat men van de reden maakt, stelt ons boven den mens, of beneden een beest.

Zo de reden bedurven is zyn het ook alle onze redeneringe. Het behoord an een yder zyn reden om zig regels en palen voor te schryven. De reden kend haar kragt niet als na dat ze beproefd heeft om 'er buyten te gaan.

De waarhyd is de overeenkomst van onze oordeel met de zaken, en het ogenmerk van de letteroeffeninge en wysbegeerte, de vrugt van den arrebyd en waakzaamhyd.

Een geschenk van 't geval is somtyds de zekerste weg tot de deugd en 't geluk.

Het is God zoeken als men de waarhyd zoekt; die de waarhyd niet heeft gezogt, heeft niet als een mens geleefd, het is een geluk de waarhyd by geval te ontmoeten, 't is eene verdienste om ze door zyne onderzoekinge te vinden; die ze niet traps gewyze en met zyne eygen ogen heeft gezogt, kan niet zeker maar wel styfhoofdig zyn.

De

De waarhyd opregtelyk te beminnen, zig van zyne vooroordeelen te ontdoen, zig wel en vry van zyne reden bedienen, de zaken en omftandigheden nauwkeurig waarneemen, zyn de eigentlyke trappen der waarhyd.

Het is veelmaals nutter de waarhyd te zoeken als te vinden. Zie hier het grootfte en Goddelyke kenmerk der waarhyd. Wy moeten alles voor waarhyd houden, dat ons ontwyfelbaar waar fchynt, als wy in de kunft van denken zyn geoeffend, en het met oplettendhyd, regtmatighyd en geregeldhyd onderzocht hebben.

De zaken van de zedenkunde en de Gefchiedenis, hebben eene zekerhyd die byna. an de meetkunde gelyk is.

Alles fchynt comparig, klaar en gemakkelyk, an de geene die zig op de uytelyke fchors en fchyn vergapen.

Zo het klare en duystere, het zekere en onzekere, zig in een en 't zelfde onderwerp bevinden, dan moet men het eene niet annemen, nog het andere verwerpen.

De diepe indrukzelen der hersenen, verwerpen de zekerhyd; veeltids word de fchyn voor de waarhyd genomen. Daar zyn verfchyden trappen van waarfchynelykhyd, maar niet van waarhyd.

d'Aloudhyd, de nieuwighyd, de gevoelens, de menigte, de tytels, de meesters en leerlingeh, zyn gemene steunzels van de waarhyd of de dwalinge; tekenen van waarfchynelykhyd, en niet van waarhyd; beweegreden van onderzoek, maar geen grondvesten van zekerhyd.

Een ware sterke Geest is, de geene niet die de waan van 't volk verwerpt, maar die zig heel vast an de reden houd, die 'er is, om ze te verwerpen.

Het gezag toond wat 'er gezegd en geloofd word; de gewoonte wat gevolgd word: de reden leerd wat men moet geloven, wat men moet zeggen, en wat men moet volgen.

Te geloven zonder op eene wysgerige wyze te hebben geredeneerd, en de zaak en perzonen onderzocht, dat is niet geloven; maar dat is geloven dat deze of gene zaken geloofd zyn, en het is om zo te spreken geloven dat men geloofd.

Een wysgeer die geruft en eenzaam overdenkt, is beter in staat de waarhyd te vinden, als eene vergaderinge van twisters, die een slaafs gemoet en geest hebben.

Het is niet door besliffinge dat men doet blyken, Geleerd te zyn, maar door klare bewyzen; want het gene de naam van Geleerd, en Meester, heeft doen geven, is niet het weten van de waarhyd maar 't wel kennen, en 't welspreken, van het geene voor waarhyd doorgaat.

Men moet volgen, die ons zyn voor gegaan, als men door overtuyging geloofd, dat zy de regte weg hebben gewandeld.

Hoe ouder de wereld is, des te minder jaren en ondervindinge zyn 'er, hoe nieuwer zy is, dat is te zeggen, hoe meer zy ons naderd, des te meer jaren en ondervindinge zyn 'er.

De vooroordeelen, zyn alle zoorten van ligvaardige waan, die wy in de kindshyd bevatten, of ontvangen, en 't geene wy daar op geboud hebben.

De verhaastinge veroorzaakt de vooroordeelen, en worden byna altyd door eenige dwalinge onderhouden.

De besmettinge der vooroordeelen is byna in de zwakke en bygelovige kindshyd onvermydelyk, en

is

is ten uiterften styfhoofdig, wynig kennen ze, minder beftryden ze, zeer luttel ondoen 'er zig af, en niemand kan 'er zig zonder de wysbegeerte volmaaktelyk voorwagten.

De vooroordeelingē geen zekerhyd hebbende, ontvangen op de cene tyd en plaats, zonder regel of onderzoek, het geenē zy op een ander tyd weer verwerpen.

Het vooroordeel is zomtyds dieper geworteld en verborgen, en van meer vermogen als het kwaad.

De Geletterde Liedē die geen wysgeerten zyn, en in Ja: en opklimmen, houden hunne vooroordeelen door meerdere beweegreden vast als jongen.

Zyne vooroordeelen te kennen, is, de eerste stap der wyshyd, en 'er zig van 't ondoen, is haar weg verkorten.

Hoe meer men de vooroordeelen kend, des te meerder reden heeft men om ze te onderzoeken.

Daar is geen onderzoek of zekerhyd, nog wetenschap, dan na dat men als een Wysgeer heeft getwyffeld.

Daar is niet als de twyffel en 't onderzoek, dat ons regt geeft, om te ontkennen of te bevestigen.

Het is een dwaashyd te waanen, dat men zig niet kan bedriegen, om dat het zo naturelyk en gemeen an de menssen is, in dwalinge te vallen.

Het is van ons afhankelyk, de dwalinge te vermyden, zo wy ons oordeel opschorten.

De geene die zig bedriegt door de waarhyd te zoeken, schynd wyzer als die haar zonder zoeken vind.

De reden twiftinge helpen om de waarhyd te ontdekken.

Laten wy ons niet beklagen, niet onverdragelyk

te wezen, an lieden die het an ons zyn, om dat ze niet denken als wy.

Een man te straffen om' dat hy niet van ons gevoelen is, dat geeft een voorbeeld tegen ons zelfs, an een tegenstrever die sterker is als wy zyn.

De beschuldige van dwalinge, styfhoofdighyd, nieuwichyd, en ygenzinnighyd zyn gemene volks verwytinge waar in men van weerskanten, het zelfde regt heeft.

Het is tegen de gerechtighyd en gezonde reden, om meer vervoerdhyd tegen hun te toonen, die wy geloven kwaalyk te denken, als tegen hen die kwaalyk leven.

Men kend het kwaad, en ontvlugt het met vermaak, maar het is met de dwalinge niet het zelfde.

De geene die zig bedriegt, moed de dwalinge minder veragten, als de agtelooshyd, of de styfhoofdighyd, die niet veel gekent word als door God.

De dwalinge die ons belet, een met het onze strydend gevoelen te dulden, is een dwalinge also styfhoofdig als verderffelyk.

Onder de naam en 't momtuyg der waarhyd, matigt de dwalinge zig een regt an, dat de waarhyd niet afkeer verwerpt.

De dwalinge word van de verbèeldinge en driften, door eenen geweldigen en weerspanningen inboezem ontleend; maar de waarhyd trekt uyt het verstand en de reden, haaren Geeft van zagtmoedighyd en vrede.

De dwalinge en 't vooroordeel, hebben meer vermogen op het gemeene Volk, om te bewegen, als de helderliggende waarhyd.

Zig tegen de waarhyd te kanten, is het regt der
na-

natuur te schenden, en de vryhyd van denken be-
roven, van hen die zedig spreken.

Wy zyn geen meester van onze gevoelens nog
van anderen hunne.

Het is weerstrevend dat God zelfs ons zoude
gebieden, anders te denken, als wy zeker weten.

De geene die onderwyzen kunnen zonder onge-
regtigheid worden verdagt gehouden, van hun ge-
voelen te verraden, of te verbergen, als ook in dat
van hunne tegentreevers, onkundig te zyn, of te
vermommen.

Om belydenis te doen, om na het believe van een
ander te denken, is bedriegen of zig mislyden.

Wy zyn veel minder verzekerd, van anderen
hunne opregthyd en oplettendhyd, als van onze
eygen.

De eene waarhyd is an de andere niet tegenstry-
dig.

Het is een grooter wetenschap als kennis, te weten
onkundig te zyn.

Zonder kunst of leerzaamhyd, zoude, men de
waarhyd niet volmaakt kunnen leeren, of onderwy-
zen.

De waarhyd heeft niet meer als een angezigt,
maar de valshyd heeft 'er veel.

Men redeneerd met meer gemak en verzekeringe,
als men door middel van de Redenkunst heeft
geleerd, zig wel van zyne reden te dienen.

Door het onderschyden van de verschillende be-
tekeninge der woorden, verklaard men de denk-
beelden, en maakt de bepalinge makkelyk; ook loft
men een groote meenigte zwarigheden, en de spit-
vindighyd op.

Eene figurelyke redenvoeringe is niet donker als
men 'er an gewend is.

In de gemeene kunst der fluytreden, is meer scherpzinnighyd als nut.

Het zyn de driften, de vooroordeelen, de dubbelzinnigheden, en onbedagthyd, die ons meestentyd vals doen redeneeren.

De bewysreden die getrokken worden, uyt het geene een tegenstrever kan hatelyk maken, zyn onwaardig an een Wysgeer, zy maken den tegenstrever in de ogen van het slegte volk hatelyk, maar zy toonen niet an de regtzinnige lieden de valshyd van zyn gevoelen.

Als wy nauwlyks eene ontelbaare meenigte geschillen die yndige zaken betreffen, kunnen oplossen, waarom ondernemen wy dan om ze alle op te lossen, die over 't onyndige lopen. Als 'er over 't onyndige word gehandeld, itraald de agterhoudendhyd van een Wysgeer niet minder uytals zyne door-dringendhyd.

De Geest is eene onsterffelyke zelfstandighyd zonder uytgebrydhyd; zyn wezentlykste dat wy kennen, is zyn vermogen om te denken.

De vereeninge van Ziel, en Ligham is een *Goddelyk* werk, en niet te verklaren.

Ons ligham beweegd zig door de *Goddelyke wil* en na de wil onzer ziele.

De Geest kend zig en ontwaard zig zelfs, en gevoeld dat hy van het ligham is onderschyden.

De Geest bestierd zig zelfs, regelende zyne gedagten: gelyd het ligham, en maatigd zyne begeerten.

De vooroordeelen en ongeregelde driften zyn het, die den Geest verzwakken en bederven.

In tegendeel word hy door de deugd en wyshyd genezen, en uytgebryd, zonder dat hy nodig heeft, om volmaaktelyk te kennen, het geene dat hy is.

Het onderschyd van gellagt heeft geen invloed op den Geest, 't is veeltyd de lighamelyke ge-

geffelenis, dog meeftentyd de opvoedinge, die het verfehil maakt.

De wysbegeerte doorzœkt onderfchyd, en fchikt onze denkbeelden, maar zy verklaard niet wat zy in haar zelveu zyn: alle onze denkbeelden worden door de ondervindinge, of overdenkinge gebooren.

Alle redeneeringe zyn ydel en kragteloos tegen het geeue dat wy gevoelen.

De zinnen bedriegen ons niet, als wy op onze hoede zyn.

De zinnen vertonen ons de voorwerpen zo als de natuur ze vorderd.

De getuygeniffen der zinnen zyn van eene wiskundige zekerhyd.

Wy begrypen veele zaken die wy ons niet verbeelden: maar wy verbeelden ons niets dat wy niet van te vooren door onze zinnen ontwaard hebben.

Het geeue an de zinnen ontfnap, doet het insgelyks veelmalen an den Geest, en werpt hem in verbyfteringe.

De hitte en de kleuren, zyn in ons niet, het geeue ze in de voorwerpen zyn.

De voornaamfte kennis van een wysgeer is, na die van God, die van zig zelve.

Wy zyn te naby ons zelve, om ons wel te kennen, en wy zyn te ver van een ander, om die volmaakt te kennen; daar is niets als de wysbegeerte die 'er de naukeurige bepalinge van kan maken.

Wy zyn in ftaat om andere zaken te kennen, na mate dat wy ons zelve kennen.

Het is door eene lange en diepe betragtinge, van ons zelve, dat wy het gewigtig gehym beginnen t'ontdekken, om zyn driften an te voeren, en te bevredigen.

De Natuurkunde of de Wetenfchap van 't geeue

de verzameling der natuurelyke lichamen zamensteld, is een gedurig vertoog, van eene onyndige wyshyd en magt; zy verlost onzen Geest van verschyden vooroordeelen, en verrykt de mensselyke zamenlevinge door haare ondekkinge.

De ondervindingen zyn de prikkelen van onze nasporingen, het béginzél der wetenschappen, de grondvelten der Leerstelsels, en zyn veel zekerder als de redeneringe.

In 't Geheel en den mens, vind men niets als raadzen: de koorts en Zylsteen zyn raadzen, haare verschynselen of uytwerkinge zyn 'er de merktekenen van.

De Natuur of verborgene oorzaaken der Lugtverschynselen, is de Leerwyze, of het woord dat men zoekt om ze te verklaren.

Hoe klaarder, eenvoudiger, en verstaanbaarder, het woord van 't raadzel is, des te meerder behaagd het door zyne welvoegelykhyd.

Om op het naukeurigste de groothyd, de gedaante, de gelegendhyd, of schikkinge, de rust of beweginge, der onzienelyke deelen van de lichaa men te ontdekken, zo als by voorbeeld van den Zylsteen, is het woord van 't raadzel vinden.

Hoe wonderlyker de Lugtverschynselen zyn, des te meerder voorzorgen vereyssen zy, om ontvangen te worden.

Alle Leerstelsels der ouden en Hedendaagsen, de geest oeffenende, doen de duysterhyd der Natuur beschouwen, en zyn meer in staat onze nieuwsgierig hyd te matigen als te vervullen.

De geene die nog niet beproefd hebben, om de verborgenheden der Natuur te doorgronden, doen ligtelyk uytpraak over hare duysterhyd, 't is nogtans niet onnut ze onderzocht te hebben.

Wy

Wy ontdekken onze ygen kragten, en die van de Natuur als wy haar trachten te doorgronden.

Het gemeene gebruik der dingen, veryst geene volmaakte nog diepe kennisse.

Hoe meer de dingen in haaren grond zyn verborgen, des te minder schynen zy nootzakelyk, om ze tot onderhoud van het leven of het geluk, te moeten kennen.

In de verklaringe der Natuur, is het veel gemakelyker, om ze te betwisten, als te verdedigen.

Tot heden, hebben de Natuurkenders te vergeefs een algemeen en volmaakt Leerstelsel gezogt.

Het Sterrekundig Leerstelsel van *Kopernik*, is zeer waarschynelyk.

Men zou de grenzen nog gedaante van 't Geheelal niet wel kunnen bepalen.

Het is eene grootte ydelhyd te zeggen, dat het Geheelal niet als voor den Mens en de Aarde is gemaakt.

Het kan wezen dat de Sterren die de klynste schynen, de grootsten zyn.

De stoffe de klomp en de stand, van de Zon en de Aarde, doen ons de bepaaldhyd van de eerste, en de beweginge van de andere beschouwen.

't Schynt dat de Zon in 't middelpunt van 't Geheelal is geplaatst, zonder het te zyn.

De gelegendhyd en beweginge van de Aarde, koomen met haar ynde volmaaktelyk overeen.

Men ziet dat de eb en vloed der Zee, van de Maan afhankelijk is, maar men ziet niet hoe?

De Kunst bewerkt en booft de Metalen na, 't is de Natuur alleen die ze voortbrengt.

De Zylsteen is veel edelder als het Goud en Diamanten.

48. LEER-REGELS OVER DE

't Geene dat de Lugt zwaar is, bewyft dat zy ligt is.

Het ſchynt niet dat de ſtoffe het eerste beginſel van het innerlyke der lighamen is, vermeerderinge of verminderinge toelaat.

Daan is geen minder ſtoffe in een ledig als in een yol vat.

Daar is geen zaak wiens volſtrekte groothyd wy kennen.

Daar is niets zo klyn of het kan verklynd worden, en niets zo groot of het kan vermeerderd worden.

Men heeft reden om te twyffelen, of alle menſſen de zelfde voorwerpen onder de zelfde groothyd en klaarhyd beſchouwen.

De beweginge is de ziel der wereld en der leevenden, de ſterkte der lighamen, de oorzake van alle haare veranderingen, en maakt de verbintenis van ligham en Geest.

Zonder de beweginge word'er niets buyten ons, op ons, in ons, nog door ons gedaan, en niets door ons gakead, zelts geen ruſt; nogtans weet men niet wat de kragt der beweginge is, niet wat door de beweginge uyt ons tot de dingen overgaat, nog ook niet wat dat uyt de dingen tot ons overkoomt.

Om te bewyzen dat zekere wezens maar ſlegts werktuygen zyn, moeft men voor alle zaken, haare ſamenſtellinge en huylshouinge gevoelig maken.

De Hemel onderwyft ons niets van de gelukken of ongelukken, maar de onderſtellingen der Sterrenwikkers, zoude ons tot het eene of andere kunnen gelyden.

De toninge der Zon, nogte het verſchynnen der Stertſterren, verſchrikken niemand als het gemeen.

De

De Donder kan ons verschrikken, zonder dat hy 'er toe gemaakt is om het te doen.

De wangedroegen voorzeggen niets, zy leeren ons dat de Natuur door eenige beletzelen te ontmoeten, van den weg die haar eigen wetten voorschryven, is afgedwaald.

Daar is meer zekerhyd en voordeel in om te kennen, wat de Redenkunst en de zedenkunde, onderwyzen, om ons tot de waarhyd en deugd te gelyden, als te weten, over de verborgendhyd der Natuur te redeneeren.

De Zedekunde die ons de pligten voorschryft, en onze doeninge schikt, om tot het geluk te komen, is zonder tegenspraak, de voortreffelykste van alle wetenschappen.

De voorbeelden en oeffeninge geven dagligt en vermogen, an de regels van de Zedekunde.

De onweetendhyd, 't vooroordeel, de dwalinge, en driften, zyn de vier bronaderen van de ongeregeldhyd in de Zedenkunde.

Niemand kan gelukkig zyn als na zyn dood.

Een geluk dat volmaakt is, moet eeuwig zyn, en dit geluk kan niet als van God komen, en niet genoten worden, als van die God kunnen, en niet genoten worden, als van hen die Godvrugt en geregtighyde oeffenen.

Het grootste geluk dat men op Aarde kan genieten, is de vreugde, zynde een vrugt van een opregt gewisse, dat an alle zoorten van beraepen voegelyk is.

Als men zyn gewisse volgd, schoon dwalende, dan is men te pryzen, om dat men zyn Lydsman volgd: men is niette veragten, nog te verschoonen, als men 't in zyne dwalinge volgd.

De Regel van 't gewisse, is het geene dat men
Regt-

Regtvaardighyd noemd; tuffen haar en de onge-
regtighyd, is een wezentlyk verschil.

Men noemd Regtvaardighyd alle de pligten die
God aangenaam zyn, en bygevolg nut an de mens-
fen, zy is door de regte Reden by ons tegenwoor-
dig, als Gods plaats houdende.

De wet is de regel van de pligt, en de pligt
word afgemeeten, door het vermogen van haar te
volgen.

De wyshyd en nuthyd der wet, verpligt ons,
om ze uyt voorzigtighyd te onderhouden.

Het Regt en 't vermogen van den wetgever,
verbinden 'er ons toe uytpligt.

Niet is ongeregtiger, als een al te gestreng
en naukeurige geregtighyd.

Uyt anmerkinge van de perzonen en omstandig-
heden, word de gestreng hyd van het Regt en de
wet verzagt.

In de levenswandel en 't gebruyk der zaken, is
het waarfchynelyke genoeg; maar niet als 'er van
regtmatighyd, wettighyd, en geregtighyd word
gehandeld.

De zelfte, nyginge die ons zonder ophouden
doed hellen na het geluk, noopt ons ook tot de
waarhyd en het goede, en verwyderd ons van de
dwalinge en het kwaad.

Het vermogen om te verkiesen, is de eerste oor-
zaak van de roem of veragtinge, het is an den mens
gegeven, om zig door de eerste schyn van het wa-
re of valsse, 't goede of 't kwaad, 't regt of on-
regt, niet te laten verschalken. De Mens is vry,
zo veel als nodig is, als hy zyn oordeel en doeninge
weet op te schorten, om zig vry te maken, van
het gene dat hem belet, een goede keur te doen.

Wy

Wy volgen het kwaat nog de dwalinge niet, als door eenige valſſe waarſchynelykheden die ons verlyden.

De geregelde ygenlieſde, of de begeerte en onſtrafbaare zorg, om ons te behouden, en te volmaken, is de eerſte vrugt van onze zelfskennis, het werk der Zedenkundige vooſchriften, het ynde der wetten, en de maat van de vermaken en deugden.

Alles dat tot ons wezentlyk nut, en an niemand ſchadelyk is, is goed en wettig.

De wysgeer arrebyd niet om zig van zyne driften te ontdoen, maar om ze te matigen.

Als de driften de wereld ontruſten, is het door eene ontruſtinge in het bloed, de herſſenen en 't oordeel.

Men is de meeſter of ſlaaf van zyne driften.

De driften zyn niet zo geweldig nog zo ſterk, in de geene die de naukeurige waarde der zaken kennen.

De deugd is een vermogen om onze driften te matigen, en om gedurig en met kundighyd onzen pligt te oeffenen.

De deugd is de moeder en gezellin van het geluk, en word niet als door de kennis en 't oeffenen, van de Zedenkundige vooſchriften verkregen.

De deugd is haar zelfs eerſte en zekerſte vergeldinge.

De verdienſte is, te doen, het gene men verpligt is, en op de wyze als men het moet doen.

Eene eerelyke of deugdzame doeninge, is zodanig, dat zy gelykformig an de reden, na de regel en de pligt is, en ons de eere en agtinge waardig maakt.

De

De grondregelen der Zedenkunde worden niet op het geftrengfte genomen.

Het middenfte van de deugd word bepaald, niet door de paffer van eenen Meekundigen, maar door het oordeel van een voorzigtig man.

Als men zig zelfs te wynig fchat, zondigd men niet minder tegen de gerechtighyd, dan of men zig meer fchat als onze waarde is.

De zedigheid geeft de luyfter an de gefchenken van 't geluk, an de gaven der Natuur, en an de uytmaantendfte zodanigheden, die de oefeninge of kunften ons kunnen verkrygen.

Van alle beledinge die men de menfchen doet, is het de veragtinge die zy het levendigfte gevoelen.

Hoe meerder men de menfchen kend, des te minder gevoeld men haare veragtinge.

Hoe beter een mens zig zelfs kend, des te minder zal hy anderen veragten.

Wy geven regt om ons te veragten, an die, de welke wy onregtvaardig veragten.

Het is 't beroep niet dat ons veragtelyk maakt: maar de wyze van ons gedrag.

De haat, de gramschap, en de nyd, beledigen en ontruffen een ander, na maate dat ze ons zelfs het eerfte, andoen en verftooren.

De kwaadsprekendhyd, vraak, en ondankbaarhyd, geven leffen en voorbeelden, tegen haar ygen zelfs.

De leugen is van hen zelfs veroordeeld, die de grootfte genegendhyd hebben, om het meeft te liegen.

Daar is meer fterkte en voordeel in zig zelfs, als anderen te overwinnen; en minder in een ongelyk te doen, als te verdragen.

Te

Te verdragen en zig bedwingen, zyn twee grote bewyzen, van een ware moed.

Een deugdzame mens doet door goedhyd wel, het gene goed is.

Een regtvaardig mens doet uyt een beginsel van gerechtighyd, het gene dat regt is.

Een kwaad voornemen maakt een kwade daad, maar een goed voornemen maakt ze niet altyd goed.

Het einde van ons oogmerk moet regtvaardig zyn; de maatregelen voorzigtig; de angewende kragten kloekmoedig; onze gesteltenis bedaard, dog de gelukkige gevolgen komen gemencyk van t geval.

In 't stuk van zeden, is de schyn veelmalen zo schadelyk of nut, als het wezentlyke, en 't is zeldzam dat het zonder dezen steun lange stand houdt.

De eerste en waaragtige goederen van den mens, zyn voor niemand kwaad, en zyn wezentlyk in ons.

De wetenschappen en deugden, zyn goederen die vermeerderen, door ze mede te delen.

De voornaamste rykdommen zyn die, dewelke een wysgeer schoon zonder goederen, met zig draagd.

De gelukgoederen zyn in de handen van eenen wysgeer, hulpmiddelen, werktuygen, en cicraden van de deugd.

Die wynig heeft en 'er zig mede vernoegd, is ryker en gelukkiger, als die veel bezit en nodig heeft.

Men leeft in gezondheid en vrede, als men zonder overdaad en eersugt leeft.

Men leeft veel geruster, en oordeeld gezonder, over de verschydenen staten van het leven, als men het beschoud, niet zo als de menssen 'er zig in gedragen, maar zo als zy 'er zig in moesten gedragen,

en

en dat men het na, en voordeel, dat 'er in is, tegen elkanderen weegd.

Zyne vooroordeelen te verlaaten, de driften te matigen, het ligt van de reden en de regels van zyn gewisse te volgen, is als een verstandig man te leven.

Alle soorten van goed, veroorzaakt vermaak, door de genietinge, de gedagtenis, of de hoop.

De wysgeer kend zig in de verkiezinge, 't onderzoek en 't gebruyk der vermaaken.

Het is de wyshyd of een vermenging van wetenschap en deugd, die de waare Edelhyd maakt, en behoord ons in ygendom.

De mannen moeten de vrouwen in wetenschap en deugd overtreffen.

Het is al zo nut an de mannen dat de vrouwen eene eerbare schaamte hebben, als het gloriryk an de vrouwen is om die te bezitten.

Eene eerbare en verstandige verkeerige met de vrouwen, maakt de zeden der mannen beschaafd, scherpt de geest, en maakt hun amminger en beleefer wysgeeren.

Die zig onder de vrouwen bederft, moet het an zig zelfs wyten.

Alles zoude beter gaan, zo ze van byde geslagten, de kunst leerden, om te denken, te spreken, en te leven.

Het is geen ongeluk voor de vrouwen nog voor 't meeste gedeelte der mannen, geen deel an de openbaare bedieninge te hebben, of an die wetenschappen dewelke alle niet nut zyn.

Het welbestieren van eene huyshoudinge, eyft en toond, zo vele deugden als de bestieringe der Gemeenebesten.

De pligt der kinderen is wederkeurig en een schuld,

schuld, gegrondveft op vaders en moeders pligt en weldaden.

Als vader en moeder zig yder van hun pligt kwytten, is de verbintenis en fchuld der kinderen insgelyks weerkceerig, en betrekkelyk op d' een en d' andere.

Om het de hele wereld na de zin te doen, moet men an een yder geven, dat hy regt heeft van ons te cyffen.

De liefde word door liefde, de eer door de eer, de dienften door dienften, en de weldaden door de regtmatige erkentenis betaald.

De vriendschap maakt ons gelyken, als wy't niet reeds zyn.

De vreze of vertellinge, van bygelovige Toverkunt, doen haare grillen duren, en verfterken: de ftilzwygendhyd en veragtinge, doen ze tot niets verdwynen.

Zo de groote ligtgelovighyd des volks, ten opzichte der Tovenars en Heklen, belaggens waardig is, verdiennen de laaften, om haare vreedhyd geftraft te worden.

Het ygentlykfte geneesmiddel om de gewaande bezetene te genezen, is om hunnen Geest door de herffenen te verbeteren.

Hoe meer wysgeeren men ziet, des te minder Tovenars en bezetene, worden 'er gevonden.

De befte Volksbestieringe is die, daar in een yder na zyn fmaak, de minfte ongemakken en meeste voordeelen vind.

Gelukkig is de Volksbestieringe, wiens Hoofden een wysgeerigen Geest hebben, en die zulken begunftigen, dewelke huane vermogens inspannen, om hem te verkrygen.

D

De

De Kunsten, Weetenschappen, en staaten, volgen het lot der wysbegeerte.

De ongeoeffende en ongeletterde Lieden, beschaaven en verryken zig ongevoelig, door de wysgeeren en geleerden hunne redeneeringe en werken, zonder dat de meesten 'er op denken.

Daar is geen gemeender, sterker, styfnekkiger, nog meerder te vreezen, vooroordeel, als dat, 't welk tegen de Godsdienst spreekt.

De alderzeekerste betogen der bestaanelykhed van een eenig, Almagtig, oneyndig groot, wys, gelukkig en goedertierend wesen, worden getrokken, uyt de naukeurige overdenkinge, van ons zelfs en de wereld.

De wysbegeerte spreekt van God, met zo vele omzigtighed als eerbied.

Het denkbeeld dat wy van God hebben, is geeft indrukfel der natuur, nog vindinge van den Geest, 't is een werk van overdenkinge.

God zo volmaakt te kennen, als een yder hem kan kennen, zyne deugden verkondigen, en na te volgen, dankbaarhyd voor zyne weldaden betuygende, en die wel te gebruyken, de regtvaardighed getrouw te oeffenen, is de waare en eerste pligt die den mens an God is verschuldigd.

De waare Godsdienst en 't geluk der menssen, zyn twee onaffschydelyke zaken.

De begeerte om de waarhyd en Godsdienst uyt te bryden, is boven al loffelyk; als ze wysgeerig is, dat wil zeggen, opregt, verligt, geschikt, verzeeld met leezamhyd en wettighyd, zagtmoedighyd en vrede, zonder vermomminge of bedrog, zonder dubbelzinnighyd nog ongeduld.

Alle oeffeninge is ydel en bygelovig, die niet diend,

diend, om de ware Godvrugtigbyd voort te brengen, an te kweeken, of te betuygen.

Het geweld kan ons tot liegen dwingen, maar niet om toe te stemmen.

De deegen tast de perzoon wel eens an, dog doet hem niet altyd sterven.

De onwetendbyd in 't onderzoek, schryft de eerste oorzaak onmiddelyk veele uytwerkinge toe, die de wysbegeerte an de tweede toefchryft.

Zo veel men bekwaam is, te onderzoeken, is zyn regt gebruyken, en zig van een opgelegde pligt kwyten.

Zonder de wysbegeerte, zoude men niet vreedzaam nog verftandig of zeker, een barrebaars mens tot de beschaafdbyd, of van het kwaade tot het goede, nog van de dwalinge tot de waarbyd kunnen brengen.

In alle Landen en geslagten, is een gemeene zin; maar die volmaakt of bedorven word, volgens de grondbeginfels en de wyze, die men in 't redtieren volgd.

De vooringenomendbyd, en drift, zyn twee gevaarelyke gebreken.

Zonder oeffening of arrebyd, zoude men niets kunnen weten, nog iets goeds of groods in de wereld kunnen doen.

Die niet ryk of geleerd is, als voor zig zelfs, is het maar slegts ten halven.

De wyshyd is duurbaarder en nutter, als de dapperhyd.

De oeffeninge in de fraie letteren verligt den Geest, en geeft veele luyfter an de teederhyd en het bevallige; de wysbegeerte geeft 'er een verhevenbyd en naukeurighyd an, en de wereld gewend heb,

D a

om te werk te stellen, het geene wy door lezen en overdenkinge geleerd hebben.

Men beschaafd zynen Geest na de alouden en hedendaagsen, na hun is het ygentlyk dat men zynen smaak schikt.

De geene die schryven doen denken, dat zy 't beste geven van 't geene zy hebben, maar 't onderzoek alleen regtvaardigd deze denkinge.

De naam van den Schryver doen zyne gedagten onderzoeken, maar het zyn gedagten, die de naam van den Schryver maaken.

Men moet oordeel hebben, om eene gedagten, ter oorzake van haar zelfs, te onthouden, maar men behoeft niet als geheugen om die ter oorzake van een Schryver te onthouden,

Het geheugen is een schat van onze lezinge, die door het oordeel geschikt en gebruykt word.

De verwaandhyd heeft zomtyds meer deel als de nootzakelykhyd om Schryvers an te halen.

De gemakthyd verminderd zo wel de beste gedagten als de uytmuntendste daden.

Hoe Naturelyker de wetenschap word geoeffend, hoe veel te meerder zy ons andoed.

Om in zyne gedagten oorspronkelyk te zyn, moet men op die van anderen niet letten.

Een meeninge boeken in der haast te lezen, kan ons vervullen, zonder te voeden, en zomtyds voor ryk doen doorgaan, zonder het inderdaad te zyn.

De wysbegeerte nog fraie letteren, zyn an geen bezondere Taal gebonden.

De wysbegeerte verligt en gelyd ons in de oeffening der fraie letteren, en deze oeffeninge verschaft en den wysgeer, een werk dat hem verrykt en verciert.

Die niet uyt de wysbegeerte de naukeurige denkbeel-

beelden van waarhyd en dwalinge, het kwaad en de deugd heeft geput, loopt gevaar om zig in zyne lezinge, door het valffe te bedriegen.

Als een wysgeer leeft, is hy tegen zig zelfs en den Schryver op zyn hoede.

Te veel agtinge voor de ouden, de hulp van de gewoonte, van ygenbaat en geweld, dienen tot handhaveringe der dwalingen, die zy honderd malen hebben ingevoerd.

De bygelovighyd, de agtelooshyd, de geeft van verdeeldhyd, en valffen yver, zyn ziekzens van alle eeuwen, die de ouden zo wel als de nieuwen, wynig omzigtig, of niet zeer regtvaardig konden maaken, in 't verhalen der gevoelens, en 't gedrag, van hunne anhangers of tegenstrevens.

De Geleerden worden veeltyds, zo wel door woor; den als zaaken, verdeeld of vereenigd.

In woorden te verschillen, word niet wynig beschoud, als verschillig in gevoelen te zyn.

Een Wysgeer of verstandig en vreedzam man, geeft zo veel hem mogelyk is, een gunstige zin, an de gedagten, uytdrukkinge, en werken van een ander.

Pythagoras zag zo 't schynt, op de nauwe bepaaldhyd van Geeft en de weetenfchap, toen hy voor den Tytel Wyze, die van wysgeer (*Philosoph*) annam, die beminnaar van wyshyd betekend.

Het grondbeginffel van *Pythagoras* school, *de Meester heeft het aldus gezegd*, toond een hovaardig gezag van den Meester die het dulden, en een schandelyke toegeevendhyd van de Leerlingen, die het volgden.

De vyfjaarige stilzwygendhyd, die dezen Wysgeer an zyne nieuwe Leerlingen oplyde, was goed om ze meester van hunne tonge te maken, en om

hun te leeren, meer te hooren als te spreken, en veele te overwegen, om wel te denken.

De ongematigthyd der tonge, verveeld meer als die van de mond.

Dat van pas is gesproken, is niet te kort nog te lang, en is altyd vermakelyk.

De *Pythagoristen* stilzwygendhyd is te lang, voor lieden die men wil onderwyzen.

Om den Geest der Leerlingen te kennen, en hun reden an te kweeken, moet men hun eene verstandige en gehele vryhyd geven, om voort te stellen dat zy denken, en 't onderzoeken dat men hun voorsteld.

Het ondervraagen des Meesters, verligt den Leerling, en de twyffeling van den Leerling, onderwyzen den Meester.

Als *Pythagoras* afried, na bedieninge te zoeken om ze te verkrygen, het was dat hy 'er te veele zwaarigheden in vond, om ze waardiglyk te bekleeden.

Niemand moet wyzer zyn, als die, wiens wetenschap an een heel Volk moet nut zyn.

Een Burgerbestierder (*Magistraat*) is een man en Vader des Volks, wiens liefde, erkentenis, en eerbied hy koopt, door zyn diensten en weldaden.

Schoon men heden meer als ten tyde van *Socrates* weet, nogtans heeft de geleerdste reden, om als hy te zeggen, *Ik weet een zaak, die is, dat ik niets en weet.*

Alles dat men weet te vergelyken met het geene dat men niet kend, is als of men een mens met den aardklood vergelykt, of als de aardklood by het konstuyg van 't geheele al vergeleken.

Men stemt toe an *Socrates*, dat de Zedenkunde de uytmuntentste van alle wetenschappen is; maar de Na-
tuur-

tuurkunde heden volmaakter als in zyn tyd, is te dienftig an de menfelyke famenlevinge, en zelfs an de Zedenkunde, om ze te verwarelozen, zo als hy heeft gedaan.

Socrates wenften van buyten en binnen fchoon te zyn, begrypende dat de fchoonhyd der ziele en die des lighams eenige verhevendhyd an elkanderen gaven.

Eene fchone Ziele, verzagt eene lelike troni, zo als in *Socrates*, en de mismaakthyd als in *Efopus*.

Te weten an zig zelfs ondervraagen, wat men door dit en dat woord verftaat, door deze of geene zaak, was het gebruyk van *Socrates*: een gebruyk dat zeer bekwaam is, om door middel van overdenkinge te erkennen, wat 'er waar, vals, duyfter of ongerymd, in onze verbeeldinge kan worden begrepen.

De gewaande Geest of inboezemer van *Socrates*, was niets anders als een overtreffend verftand, of een kunstige vindinge, na het veroordeel en onderftellinge van 't gemeen gefchikt, om agtinge te geven, an 't geene dat hy zyde.

Om 't vooroordeel van het gemeen in 't angezigt tegen te fpreken, is zig ten naaftenby an de zelfde gevaaren van *Socrates* bloot te ftellen.

In zig zelfs te treden, om denkbeelden en eerfte kenniffen die zig in ons formen te befchouwen, en ongevoelig volgens de fhikkinge der Goddelyke wyshyd veftigen, is waarfchynnelyk dat geene, het welke *Plato*, het raadpleegen der Goddelyke wyshyd noemde.

De geene die de waarhyd in de Natuur en Gefchiedenis wel onderzocht hebben, erkennen met *Democrytus*, dat de waarhyd een fchat is, die op den grond van eene diepe put is verborgen.

De driften verbergen veelmaals zo wel als de vooroordeelen, de tastelykste en klaarste waarheden.

Het grootste gedeelte der zaken, zelfs van onzen tyd is veelyds onzeker, de bijzonderheden en omstandigheden 'er van, zyn het nog meer, en hare beweegreden en oorzaken zyn gehymen al zo verborgen, als de binnenste ingewanden der Natuur.

Heraclyt en *Democryt*, hebben mogelyk zo wel door hunne innerlyke gesteltenis, als de reden, den eenen om alles geweest, en d' anderen om alles gelaggen.

Het menschlyke leven heeft twee angezigten, yder veroordeeld een van deze twee wysgeren.

Het zoeken na het goede, wat of het ook is, zoeken alle menssen het vermaak, zo wel als *Epikurus*.

Het vermaak is het ogenmerk van onze onderne- minge, de prikkel der wyshyd, de oeffeninge en vrugt van de deugd, de verzagtinge onzer kwalen, d' antreklykhyd en band van de vriendschap, en menschlyke samenlevinge.

Dat de geene die na *Epikurus* waanen, als of de wereld door het blinde geval was gemaakt, ons daar door verklaren, hoe de eerste vlieg is zamen gesteld.

Men staat an de *Stoicinen* toe, dat alles wat an de lighamelyke en van den mens onafhankelyke zaken gebeurt, eene volstrekthyd, en als een nootlottig gevolg is, voortkomende door haare Naturelyke aenschakeling: maar gedurig van eene Almagtige wil afhankelyk.

De geene die zig door de vooroordelen de driften, het gezag, en 't voorbeeld laten bestieren, zyn 't meest gesteld, om de leringe der *Stoicinen* van 't onvermydelyke en 't nootlot staande te houden, in
weer-

weerwil van het gene zy doen en zeggen, in hunnen levenswandel.

Als onze wil van een onvermydelyk nootlot afhangt, zo de *Stoïcinen* zeggen, waar toe dienen dan alle hunne anpryzinge, tot de wyshyd en deugd.

Het geen zy van hunnen wyzen hebben gezegd, gelykt meerder na eenen grilligen *Roman* als na eenen wysgeer.

De wyshyd maakt ons niet ongevoelig, maar regeld onze nyginge.

De wyse zyn toelig is, geen driften te hebben, om de geene die hy heeft, te matigen; zyn doel is op de volmaakthyd, om zyne gebreken te vermindern.

Men kan zig bedwingen, als men zig brand, om dan niet te kermen, maar men kan niet zyn, zonder het te gevoelen.

Om het kwaad al bytende en beledigende, te bestraffen, na het gebruyk der Hondsgesinde Wysgeeren, is het gebrek niet genezen, maar de Ziekte verergeren, en de geneesmiddelen met den Geneesmeester te doen haten.

Het Hekelschrift heeft de kragt, het kwaan ten minsten in schyn te doen verbergen.

De voorzigtigheyd en zedigheyd; zyn het zour der berispinge.

De bedelaars by beroep als de Hondsgesinde waren, zyn stekelende horzels, die de arreydzame Byen den oogst ontroven.

Om niet tot last van een eerelyk man te zyn, moet men tragten, ten koste van zyne mond en handen te leven.

Het is de armoede niet die ons wys maakt, de ge-

gescheurde klederen der Hondsgezinden make de rust nog zedigheid niet.

De geene die als de Hondsgezinden de kunsten en wetenschappen, de schaamte, betamelijkheid en nethyd verwerpen, veragten het menschelyke geslagt, en verdienen niet als verfoeinge.

Diogenes toonden zig veel groter als *Alexander*, door niets van hem te willen, dan alleen dat hy zig een wynig omkeerden, en hem de Zon niet ontnam.

Niets van zyne onderdanen nodig te hebben, als om ze gelukkig te maaken, is een groot Prins te zyn.

De drift om over menssen te wilen heerssen, is geweldig, na mate van het vermogen dat zy op ons heeft.

Diogenes in den ligten middag met de lanteren over de grote merkt van Athenen gaande, zyde, ik zoek een mens, gevende te verstaan, dat het geene een mens uytmaakt, den Geest, nog het ligham niet is, maar het geluk van den eenen, en het goede gebruik van 't andere, dat men zeldzaam vmd.

De zelfde zig te koop vylende riep, uyt, wie wil een meester kopen.

Een verstandig man kend zyne waarde en heeft geen ongelyk, het des noots te zeggen.

De geene die begrypen wat de wysheid kost, en wat een wysman waardig is, kopen ze tegen 't gewigt van goud.

Alfonsus Koning van Arragon, zynde een verstandig Prins, zou door de wysheid alleen kunnen arn gemaakt worden, om dat hy 'er alles voor zoude geven als Hy ze konde kopen.

De *Pyronianen* hebben kunnen zeggen, dat zy an alles twyffelden, dog om onk te twyffelen, of zy regtzinnig hebben gesproken.

Het

Het is voorzigtig om an de gevoelens, en vooral an de Natuurkundige, niet meer als zynen halven Geest over te geven, de ander helft bewarende, om als het nodig mogt zyn, 'er het tegenstellige in toe te laten.

Met *Descartes* te twyffelen om wel te leren, is alles te proeven, om wel te verkiezen.

Om door vragen an zyn zelfs te beginnen, waarom men heeft geloofd, en waarom men moet geloven, wat zeker en wat twyffelagtig schynd? dat is zig het merkteken der waarhyd te willen bepalen, en zig door een regtmatig mistrouwen en oordeelkundig onderzoek, de eygentlyke waarhyd der zake te verzekeren; dit is de hedendaagse leerwyze, daar men de tegenwoordige bloeiende staat der kunsten en wetenschappen an is verschuldigd, het overgaan van de oude tot de hedendaagse Wysbegeerte, dat is te zeggen, van de blindhyd tot de beschouwinge, van de slaverny tot de vryhyd, van de duysternis tot het licht; is zig plaatzen, in een regten afstand van het gezigt, al waar het Schoutoneel der Natuur ons hare pronkstukken vertoond, vol van eenvoudighyde en luyster, veel gloriryker voor haren maker, als de kakelbonte verwardhyd, die men 'er in een andere gesteldhyd van beschoud.

E Y N D E.

WYSDERER

This was the first of the...
...the...
...the...

is...
...the...

...the...
...the...
...the...

...the...
...the...
...the...

...the...
...the...
...the...

D Y D

